

Diskursanalytisk perspektiv på faglighed

- mellem socialpolitik og socialt arbejde

Titel:

Et diskursanalytisk perspektiv på faglighed - mellem socialpolitik og socialt arbejde

Projekt type:

Bachelorprojekt

Forfatter:

Karen Dahl-Nielsen

Vejleder:

Finn Laursen

Oplæg: 4

Antal sider: 55

Antal bilag: 1. Interviewguide og transskription af interview kan rekvireres hos sekretær Jette Sørrig ved ovenstående adresse.

Færdiggjort: 11. juni 2008

Karen Dahl-Nielsen

Denne opgave er udarbejdet af en studerende på socialrådgiveruddannelsen ved Aalborg Universitet, som led i et uddannelsesforløb. Den foreligger urettet og ukommenteret fra socialrådgiveruddannelsens side, og er således udtryk for forfatterens egne synspunkter.

Abstract

Social workers are central participants in the discursive and dialogical articulation of social work and social problems. However social workers are subject to social political objectives and aims as well. An example is the New Public Management discourse where social work increasingly focuses on target management and results, which influences the professional competency due to an increased standardization of the utilized methods and reduces the professional autonomy of the social worker. Furthermore a void in regard to the professional competency of the social worker can be identified as the primary field of research has been based on the social interaction between the citizen and the social worker.

Parts of the research have focused on the negation of social work and criticized it for being private practice, indiscriminate and without an independent professional competency. Research from that perspective is most valuable, but it is hampering to social work if its existence and legitimacy are undermined by generalizations based on research which has primary objectives that are not directly aimed at an analysis of professional competency. Based on this it is understandable why there is a call for analysis with the primary objectives to clarify professional competency of social work. This project elucidates how the professional competency and autonomy evolve between the discourse of social policy and social work in relation to social problems.

Based on the analytical part of this project it can be concluded that professional competency and autonomy evolve in a dynamic process between social policy and social work on the basis of articulation of social problems. The values, methods and options of the social worker are affected in this dynamic process. In spite of this, the standardization of the methods and opinions are not regarded as a dichotomy, but rather in coexistence. In this regard the social worker is given some options, which should be investigated in practice in regard to how she should play a part within the possibilities of action. The standardization of the methods furthermore contributes to the professional competency of the social worker as it delineates some guidelines for placement of the focus of professional competency. Knowledge about this dynamic process in the development of professional competency and autonomy between social policy and social work leads to directions for action on practice level.

1	INDLEDNING OG PROBLEMFELT	4
1.1.	Problemstilling	6
1.2.	Afgrænsning af problemstilling	6
2	PROBLEMFÖRMULERING	7
3	VIDENSKABSTEORI	7
1.3.	Videnskabsteoretiske refleksioner	7
1.4.	Teorigrundlag	9
1.5.	Kritik af diskursanalyse	11
4	OPERATIONALISERING OG METODE	12
1.6.	Afgrænsning af analyse	12
1.7.	Metode	12
1.8.	Historikafsnit	13
1.9.	Teoretisk analyse	13
1.10.	Empirisk analyse	14
1.11.	Projekt design	15
1.12.	Afgrænsning af case	16
1.13.	Kriterier for udvælgelsen	16
1.14.	Udvælgelseskriterier	16
1.15.	Metode – kvalitativt fokusgruppeinterview	17
1.16.	Etiske overvejelser	18
1.17.	Begrænsninger i undersøgelsen	18
5	HISTORIK	19
1.18.	Perspektiver på sociale problemer	19
1.19.	Indkredsning af begrebet socialt arbejde, og det sociale arbejdes diskurs	20
1.20.	Indkredsning af begrebet socialpolitik, og den socialpolitiske diskurs	21
1.21.	Socialpolitik og socialt arbejde	22
1.22.	Værdighedsdiskursen	23
1.23.	Socialreformen af 1933	24

1.24.	De professionelle	24
1.25.	Velfærd	25
1.26.	Fra welfare til workfare	26
1.27.	Opsamling.....	26
6	TEORETISK ANALYSE	26
1.28.	Ad. 1 Hvordan bidrager diskursen om det sociale arbejde til italesættelsen af socialrådgiveres faglighed?.....	26
1.29.	Indholdsbestemmelse af begrebet socialrådgiver.....	27
1.30.	Indkredsning af begreberne faglighed og professionel autonomi.....	27
1.31.	Flydende betegnelser.....	28
1.32.	Diskursen om det sociale arbejde og genren faglighed.....	28
1.33.	Den personlige professionalitet og tavs viden som kundskabsgrundlag	30
1.34.	Professionsdiskursen	31
1.35.	Delkonklusion.....	33
1.36.	Ad. 2 Hvordan udvikles udøvelsen af professionel autonomi i relation til løsningen af sociale problemer?.....	34
1.37.	Sociale problemer, human processing- løsninger og metodestandardisering.....	34
1.38.	Arbejdsevnetmetoden mellem socialpolitik og socialt arbejde.....	36
1.39.	Delkonklusion.....	38
1.40.	Empirisk analyse.....	38
6.1	Ad. 3 Hvordan italesættes og udvikles socialrådgivernes faglighed og professionelle autonomi i det sociale arbejde i praksis på beskæftigelsesområdet?	38
1.41.	Faktaboks om Jobcenter X	38
1.42.	Organisation og diskursorden	39
1.43.	Arbejdsløshed - et socialt problem	40
1.44.	Individuel socialfaglig indsats.....	42
1.45.	Handlemuligheder gennem indflydelse på vurdering.....	43
1.46.	”Der er ikke nogen, der sidder, og strukturerer vores hverdag”	43
1.47.	Faglighed i praksis.....	45
1.48.	Delkonklusion.....	48
7	KONKLUSION	48

8	FORSLAG TIL HANDLING	50
9	PERSPEKTIVERING	52
10	LITTERATUR	53

1 Indledning og problemfelt

Socialt arbejde foregår i et felt præget af mange aktører, der er, og vil være med til at definere det sociale arbejdes indsats i løsningen af sociale problemer¹. Det er derfor ikke ligegyldigt, hvordan sociale problemer tilskrives betydning i relation til socialt arbejde, eftersom et bestemt perspektiv på sociale problemer kan få stor indflydelse på, hvilke indsatser, der kommer på tale til løsningen af et socialt problem². Gennem en dialogisk og diskursiv proces italesættes det sociale arbejde³ af eksempelvis praktikere, politikere, forskere, borgere og medier, hvor nogen har flere ressourcer i konstruktionen af socialt arbejde, og sociale problemer end andre. Centrale aktører i denne dialogiske og diskursive proces, er socialrådgiverne, idet de udgør det yderste led i implementeringsprocessen af den socialpolitiske indsats over for sociale problemer. Til trods for, at de er centrale aktører med ressourcer til at påvirke det sociale arbejde, er deres handlinger også begrænset af rammer, hvilket blandt andet følger af, at deres arbejde i frontlinjen er under indflydelse af socialpolitiske målsætninger og hensigter⁴. Et eksempel herpå er ændringen i diskursen om arbejdsløshed som socialt problem, hvilket ses i skiftet fra passiv- til aktivlinjen, samt i forskellige reformer og tiltag på arbejdsmarkedsområdet⁵, der regulerer socialrådgiveres problemforståelse og løsningsmuligheder i praksis. En undersøgelse foretaget af Stigaard et. al af kommunernes beskæftigelsesindsats i forbindelse med reformen *Flere i arbejde* viser således, at sagsbehandlernes praksis er ændret fra at være indlejret i en traditionel omsorgskultur til at have fokus på job og krav til den ledige⁶. Det indikerer, at socialt arbejde og socialrådgiveres praksis udvikles og formes i forbindelse med socialpolitiske ændringer i diskursen om problemopfattelse og problemhåndtering. En undersøgelse af kommunernes beskæftigelsesindsats over for ikke arbejdsmarkedsparate ledige, foretaget af Hohnen et. al peger endvidere på, at socialrådgiveres autonomi er begrænset på grund af flere administrative procedurer⁷. Den offentlige sektor synes endvidere at gennemgå vedvarende omstruktureringer blandt andet i form af centralt udviklede retningslinjer for socialrådgivere med øget fokus på centraliseret metodeudvikling⁸, som eksempelvis arbejdsevnetoden, der forudsættes implementeret på decentralt niveau. I overensstemmelse med New Public Management diskursen, synes det sociale arbejde tillige i stigende grad at være præget af

¹ Meeuwisse, Anna og Swärd, Hans (2004), p. 29

² Meeuwisse, Anna og Swärd, Hans (2004), p. 27

³ Villadsen, Kaspar, (2004), p. 119

⁴ Guldager, Jens, (2002), p. 10

⁵ Eksempelvis *Flere i arbejde* og *Ny chance til alle*

⁶ Stigaard et. al, (2006), p. 11

⁷ Hohnen, Pernille et. al, (2007), p. 27

⁸ Weicher, Inge og Laursen, Per Fibæk, (2003), p. 50

målstyring og resultatfokus⁹. Det bekræftes af erfaring fra min observationspraktik, hvor institutionen ønskede hjælp til at udarbejde et spørgeskema så de kunne måle effekten af deres arbejde, og på den måde dokumentere effekten af indsatsen, hvilket indikerer, at der er en parallel til socialpolitiske udviklingstendenser i udviklingen i socialrådgiveres professionelle autonomi og faglighed i socialt arbejde¹⁰. Diskursen om det sociale arbejde er ikke lukket, og konkrete tiltag, værdier, italesættelser og strømninger synes at være med til at udvikle socialrådgiveres faglighed og professionelle autonomi mellem socialpolitik og socialt arbejde i relation til sociale problemer. Det interessante i den sammenhæng er, *hvordan* socialrådgiveres faglighed og professionelle autonomi udvikles i dette felt mellem socialpolitik og socialt arbejde. Imidlertid kan der konstateres en lakune i viden omkring socialrådgiveres faglighed generelt. Den primære forskningsinteresse har drejet sig om socialt arbejde set ud fra et borgerperspektiv¹¹, og et område der derfor er forskningsmæssigt underbelyst, er de professionelles faglighed i socialt arbejde¹². Tilsyneladende kan der dog spores en tendens til et større fokus på socialrådgiveres faglighed, og der henvises til DS' undersøgelse *Fokus på socialrådgiverfaglighed*¹³, deres professionsstrategi¹⁴, samt en nylig afsluttet pilotundersøgelse af socialrådgiveres fremtidige kvalifikations- og kompetencebehov fra Aalborg Universitet¹⁵. De har alle fokus på faglighed, men belyst ud fra forskellige perspektiver. Imidlertid er socialrådgiveres faglighed og professionelle autonomi blevet betvivlet af dele af den eksisterende forskning, der har haft fokus på den undertrykkende side ved sociale indsatser, og fokuseret på negationen ved socialt arbejde, der er blevet fremstillet som tilfældigt og problematisk¹⁶. Et eksempel herpå er bogen: *”Det magtfulde møde mellem system og klient”*¹⁷. Den er et værdifuldt bidrag til viden om socialt arbejde, men det er hæmmende for socialrådgiveres faglighed, hvis dets eksistens og legitimitet undergraves af generaliseringer ud fra forskning, hvis primære formål er et andet end at analysere faglighed i socialt arbejde. Det sociale arbejde har derfor som felt behov for at blive belyst med det primære formål at begribe fagligheden. Fokus på socialrådgiveres udførelse af socialt arbejde ud fra et borgerperspektiv er yderst relevant, men en forudsætning for disse analyser er viden om, hvordan faglighed og professionel autonomi reelt formes, førend konklusioner af

⁹ Greve, Carsten,(2002), p. 2

¹⁰ Det gøres opmærksom på, at det ikke lader sig gøre at generalisere på baggrund af erfaring fra en eller to praktikker, men at det kan være med til at inspirere til problemstillinger og hypoteser, og pege på nogle tendenser, der kan forfølges.

¹¹ Caswell, Dorte et. al. (2006), p. 82

¹² Caswell, Dorte et. al. (2006), p. 82

¹³ Dansk Socialrådgiverforening, (2008b)

¹⁴ Dansk Socialrådgiverforening (2008a)

¹⁵ Nissen, Maria Appel et. al, (2008)

¹⁶ Caswell, Dorte et. al, (2005), p, 5

¹⁷ Järvinen ,Magareta et. al, (2002). Bogen indeholder analyser over, hvordan magt udspiller sig mellem system og klient.

ovenstående indhold kan foretages. På baggrund af erfaring fra min praktik i socialpsykiatrien, hvor jeg oplevede fagligt kompetente og reflektive praktikere, der arbejdede såvel metodisk som teoretisk, kan jeg ikke genkende, at der skulle være tale om tilfældigt og problematisk udført socialt arbejde. Derimod kan arbejdsområdet socialt arbejde være omgærdet af ofte problemfyldte situationer, der fordrer etisk refleksion og høj faglighed. Dette til trods er det min erfaring fra praksis, at der ikke er megen bevidsthed om, hvordan faglighed udvikles mellem socialt arbejde og den omgivende socialpolitik, det er en del af. Endvidere havde nogen af praktikerne svært ved at sætte ord på fagligheden, hvilket ikke bør tolkes som et udtryk for privat praksis, men måske snarere som et udtryk for fravær af dialog og diskussion af faglighed. Det er mit indtryk, at det ikke umiddelbart opleves som et problem, hvilket kan skyldes, at der hersker en common sense viden om faglighed og professionel autonomi i socialt arbejde, som gør det svært at sætte ord og begreber på, så den kan begribes, udvikles, efterprøves, og omsættes i praksis. På baggrund af den sparsomme forskning inden for området er der derfor et behov for at generere mere viden om dette område. Caswell et. al bygger deres antagelse om faglighed på, at socialt arbejde har et vidensgrundlag, fælles begreber og refleksion over metoder og tilgange¹⁸, hvilket underbygger min erfaring af de professionelle frontarbejdere fra min praktik som fagligt kompetente.

1.1. Problemstilling

Problemstillingen drejer sig således om, at socialrådgivere ikke er alene om at italesætte socialt arbejde, og sociale problemer, eftersom deres handlinger blandt andet er begrænset af socialpolitiske målsætninger og hensigter. Socialrådgiveres faglighed og professionelle autonomi påvirkes i dette felt mellem den socialpolitiske- og det sociale arbejdes diskurs i relation til sociale problemer, og det interessante i den sammenhæng er *hvordan* fagligheden og autonomien udvikles i dette felt. Imidlertid ses der en tendens til at praktikere i mindre grad er bevidste om deres faglighed og autonomi, samtidig med, at der kan konstateres en lakune i viden om faglighed generelt. Forskning i faglighed er underbelyst emne, og dele af forskningen har primært været optaget af negationen ved socialt arbejde. Der er således en risiko for, at det sociale arbejde undergraves af generaliseringer ud fra forskning, hvis primære formål er et andet end at belyse faglighed i socialt arbejde.

1.2. Afgrænsning af problemstilling

Fokus i analysen er afgrænset til en dansk kontekst, fordi det bærer præg af et lands idéhistorie og politiske udvikling¹⁹.

¹⁸ Caswell, Dorte et. al, (2005), p. 23

¹⁹ Kokkinn, Judy, (2005), p. 21

Det forudsættes endvidere at faglighed og professionel autonomi er en del af socialrådgiveres praksis, og der fokuseres derfor ikke på, hvor faglighed mangler, men ud fra et mere konstruktivt/optimistisk perspektiv på, hvor den er til stede. Hovedfokus er på socialrådgivere som de centrale aktører, og projektet kan derfor ikke anvendes til at sige noget om den interaktion, der foregår mellem borger og socialrådgiver. Det bidrager i stedet med viden om socialrådgivere som centrale aktører med fagligt grundlag og professionel autonomi, som udvikles mellem en socialpolitisk diskurs og det sociale arbejdes diskurs. På den baggrund er følgende problemformulering formuleret.

2 Problemformulering

Hvordan udvikles socialrådgiveres professionelle autonomi og faglighed mellem den socialpolitiske- og det sociale arbejdes diskurs i relation til sociale problemer?

Problemstillingen er centreret omkring socialrådgivere, deres faglighed og professionelle autonomi, der med begrebet *udvikles*, har fokus på processen *mellem* to diskursive praksisser i henholdsvis det sociale arbejdes- og den socialpolitiske diskurs. Sætningen *i relation til sociale problemer* udgør det perspektiv, som faglighed og professionel autonomi opfattes udviklet i forhold til. Problemformuleringen fremstiller det som en dikotomi mellem socialpolitik og socialt arbejde, og er en forenkling, da det er en langt mere kompliceret proces, men grundet projektets tidsperspektiv er problemformuleringen bygget sådan op. Begreberne i problemformuleringen er ikke entydige, og kræver derfor en nærmere gennemgang, hvilket foretages i sammenhæng med de relevante kapitler i analysen.

3 Videnskabsteori

Ingen analyser er værdifri. End ikke dette udsagn er værdifrit, hvilket betyder, at måden verdens beskaffenhed opfattes, altid bunder i en eller anden optik, som har indflydelse på måden viden fortolkes. En analyse er altid en udlægning af virkeligheden, og det kræver ontologisk og epistemologisk bevidsthed samt analytisk refleksion over de begrænsninger en bestemt tilgang kan få for analysen. Følgelig er formuleringen af problemformuleringen heller ikke værdifri, idet den afspejler en socialkonstruktivistisk tilgang.

1.3. Videnskabsteoretiske refleksioner

Modsat objektivismen står socialkonstruktivismen der i sin mest radikale form fornægter en objektiv virkelighed, og hælder mod en idealisme, der hævder, at virkeligheden får mening gennem de begreber, kategorier og fortolkninger, mennesker konstruerer²⁰. I projektet tages der afstand fra den totale socialkonstruktivisme, hvor der ikke synes at eksistere en objektiv

²⁰ Andersen, Heine et. al, (2005), p. 234

virkelighed uden for individet. Ikke desto mindre eksisterer der fænomener, der er virkelige såsom sult, krig eller arbejdsløshed²¹, som har virkelige konsekvenser for de implicerede. Sociale problemer eksisterer altså også uden for menneskers subjektive beskrivelser, men måden de italesættes som et socialt problem på foregår gennem en diskursiv og social konstruktion. Som eksempel herpå er arbejdsløshed et virkeligt fænomen og ikke et udtryk for en sproglig konstruktion, men måden det anskues som et socialt problem på afhænger af måden forskellige grupper eller individer italesætter det på, herunder hvem det er et problem for, hvilke komplikationer det giver for de implicerede etc.

Indenfor socialkonstruktivismen, er der forskellige typologier over, hvordan viden om virkeligheden begribes. Den tilgang der avendes i analysen er det kritiske perspektiv, der ikke tager overfladen for givet, men leder bagved efter andre mekanismer, hvilket betyder, at når perspektivet retter sig mod et område opløses de vante strukturer, og bliver flydende²². Social konstruktivismen har derfor både et dekonstruerende såvel som et konstruktivt potentiale²³, hvilket vil sige, at den både kan anvendes til at nedbryde et socialt system for derefter igen at opbygge det ud fra den nye viden, dekonstruktionen fremkommer med. Det der er bagved kan altså selv udsættes for et kritisk perspektiv, hvilket kan håndteres ved igen at fæstne virkeligheden i en teori for det sociale²⁴. Social konstruktivismens faldgrube, relativismen, synes at være tæt på, hvis virkeligheden hele tiden kan dekonstrueres, og rekonstrueres i det uendelige, hvor valget af den socialkonstruktivistiske tilgang i projektet kan få den konsekvens, at analysen let fortabes til relativisme, hvor det ene resultat ikke er mere sandsynligt end det andet. For at imødegå denne relativisme må man have en tro på, at sandheden i sidste ende er opnåelig²⁵, samt gennem etisk og bevidst refleksion at være kritisk over for vores sociale konstruktioner²⁶, og i den forbindelse også over for den viden en dekonstruktion fremkommer med. Endvidere er det vigtigt at bruge det konstruktive potentiale i socialkonstruktivismen, hvor det gennem et kritisk perspektiv er muligt at reformulere det sociale arbejde ud fra den viden dekonstruktionen leverer. Det er netop dette konstruktive potentiale i socialkonstruktivismen, der nuancerer en analyse frem for en objektivistisk tilgang med en forestilling om en forudsigelig og kontrollerbar verden, idet den socialkonstruktivistiske tilgang efterlader et stort rum for kritisk refleksion over det der er. Det er således netop denne mulighed for refleksion, der på en og samme tid kan have en negativ konsekvens i form af, at alt er relativt, og en positiv konsekvens, der skaber

²¹ Thurén, Torsten, (1996), p. 234

²² Wenneberg, Søren Barlebo, (2002), p. 8

²³ Wenneberg, Søren Barlebo, (2002), p. 3

²⁴ Wenneberg, Søren Barlebo, (2002), p. 8

²⁵ Wenneberg, Søren Barlebo, (2002), p. 12

²⁶ Wenneberg, Søren Barlebo, (2002), p. 9

muligheder for at forholde sig kritisk og reflektivt over for det selvfølgelige. Udgangspunktet i analysen er derfor en socialkonstruktivistisk tilgang, hvor det trods risikoen for at fortabe sig i relativisme gennem bevidsthed, samt analytisk sensitivitet forsøges at frembringe viden om faglighed og professionel autonomi i socialt arbejde, som noget der konstrueres gennem en diskursiv og dialogisk proces. Idealet er ikke at kunne sige noget objektivt om faglighed i socialt arbejde, men snarere at frembringe viden om faglighed som grundlæggende forankret i sproget, og som gennem italesættelsen af sociale problemer foregår og udvikles i et spændingsfelt mellem forskellige diskurser. Det teoretiske grundlag i analysen er derfor også diskursanalyse, som gennemgås i næste afsnit.

1.4. Teorigrundlag

Ordet diskurs er en bestemt måde at tale om og forstå verden på²⁷, og dækker: ”(...) *over en eller anden idé om, at sproget er struktureret i forskellige mønstre, som vores udsagn følger, når vi agerer inden for forskellige sociale domæner (...)*”²⁸. Dette indikerer, at diskurserne er forskellige afhængigt af, i hvilken kontekst eller socialt domæne de indgår. Diskurser er følgelig heller ikke statiske, men indlejret i en historisk og kulturel sammenhæng, hvor måden vi forstår og betegner verden på er foranderlig²⁹. Det socialkonstruktivistiske perspektiv fremstår tydeligt i denne optik med et antiobjektivistisk synspunkt på verden, og sprogets konstituerende rolle i den diskursive praksis. Analysen tager udgangspunkt i tre forskellige tilgange til diskursanalyse, som er henholdsvis diskursteori, kritisk diskursanalyse og diskurspsykologi. Med udgangspunkt i bogen ”Diskursanalyse som teori og metode”³⁰, gennemgås kort de forskellige tilganges perspektiver³¹, samt de dele, der angår tilgangenes metode, og som indgår i projektet som analyseredskaber. Afslutningsvist kommenteres nogle kritikpunkter i forhold til diskursanalyse som teori og metode.

I diskursteorien fremsat af Ernesto Laclau og Chantal Mouffe er ordet diskursiv kamp det centrale. Ifølge de to teoretikere, repræsenterer en diskurs hver for sig en bestemt måde at forstå den sociale verden på, som aldrig entydigt kan gives en endelig betydning, hvorfor de hele tiden kæmper mod hinanden for at opnå hegemoni. Disse kampe får sociale konsekvenser, og det er således forskerens opgave at følge dem for at afdække de processer, hvori kampene foregår, samt hvordan nogle diskurser er blevet så selvfølgelige, at de er blevet til en common sense viden. Diskursive praksisser kan forekomme så naturlige, at der ikke

²⁷Jørgensen, Marianne Winther og Phillips, Louise, (1999), p. 9.

²⁸Jørgensen, Marianne Winther og Phillips, Louise, (1999), p. 9.

²⁹Jørgensen, Marianne Winther og Phillips, Louise, (1999), p. 14.

³⁰Jørgensen, Marianne Winther og Phillips, Louise, (1999)

³¹Gennemgangen af de tre analysetilgange er selektiv i forhold til beskrivelsen af dem, og er derfor meget forenklet. For en nærmere gennemgang henvises til bogen ”Diskursanalyse som teori og metode” (1999).

synes at findes alternativer til dem, men de kan altid ændres under indflydelse fra en anden diskurs, alting er kontingent. Kampen om betydningsdannelse er det væsentlige i et diskursteoretisk perspektiv, hvor begrebet antagonisme identificerer konflikt, hvor den ene diskurs blokerer den anden. En diskurs afgrænser sig tillige altid fra noget, og stræber derfor mod at skabe entydighed gennem en lukning ved at afgrænse sig fra det der er uden for diskursen, også betegnet som det diskursive felt. Dette gøres gennem artikulation af flydende betegnere, som er de begreber, der ikke hører til i én enkelt diskurs, og derfor forsøges sat i relation til entydige begreber i diskursen. Begreberne det diskursive felt, antagonisme, flydende betegnere og artikulation angår diskursteoriens metode, og vil blive anvendt som analyseredskaber.

Den kritiske diskursanalyse ifølge Norman Fairclough, skelner mellem en diskursiv og en social praksis som gensidigt konstituerede, i modsætning til Laclau og Mouffe, der også opfatter den sociale verden som diskurs. I kritisk diskursanalyse er diskurs en vigtig form for social praksis, som både konstituerer den sociale verden, og konstitueres af den. Social og diskursiv praksis står således i et dialektisk forhold til hinanden, fordi der eksisterer praksisser udover det diskursive, der påvirkes af samfundsmæssige kræfter og strukturer. Hvis hele den sociale verden er diskurs er det ifølge Fairclough det samme som at reducere den sociale virkelighed til et resultat af folks tanker. Den sociale praksis eller struktur er de sociale relationer i samfundet som helhed i bestemte institutioner, og den sociale struktur består derfor af både diskursive og ikke diskursive elementer. Ordet ”kritisk” henviser til en bevidstgørelse af den diskursive praksis’ rolle i opretholdelsen af den sociale praksis. Det centrale formål med den kritiske diskursanalyse er at kortlægge forbindelserne mellem sprogbrug og social praksis, hvor fokus er på de diskursive praksissers rolle i opretholdelsen eller forandringen af en diskurs. Kritisk diskursanalyse har således fokus på konkret lingvistisk analyse af sprogbrug i social interaktion, og har derfor i modsætning til diskursteori et empirisk sigte. Fairclough anskuer forholdet mellem diskursiv og social praksis som komplekst og varierende over tid, hvorfor der også er et historik afsnit om socialt arbejde og socialpolitik. Til analyse af diskursen skal man se på den kommunikative begivenhed og diskursordnen, der betegner forskellige diskurser og genrer inden for samme område. I analysen er den kommunikative begivenhed tekster og tale om faglighed og professionel autonomi, mens diskursordnen forstås som rammen om det sociale arbejde. Interdiskursivitet anvendes til at se på, hvordan tekst eller tale trækker på tidligere betydninger med potentiale for forandring. Den diskursive og den sociale praksis står som tidligere nævnt i et dialektisk forhold til hinanden, hvorfor der må bruges andre teorier udover diskursanalyse, og derfor inddrages tillige et organisations- og professionsperspektiv.

Faircloughs kritiske diskursanalyse opererer således med en tre-dimensionel model til analyse af diskursen, som er henholdsvis tekst eller tale, den diskursive praksis og den sociale praksis.

Diskurspsykologien opfatter tekster og sprog som konstruktioner af verden, der orienteres mod sociale handlinger, hvor fokus er på analyse af sprogbrugen i konteksten, og adskiller sig derved fra de to andre tilgange, der ikke fokuserer på social interaktion. Selvet opfattes ikke som en autonom agent, men derimod socialt, og fokus er på, hvordan identiteter opstår, omformes og forhandles gennem diskursive praksisser. Potter og Wetherell opfatter diskurser som interpretative repertoarer, der bruges som fleksible ressourcer i social interaktion til at konstruere virkeligheden. Et interpretativt repertoire er en klynge af begreber, beskrivelser og talemåder, som anvendes til at analysere, hvordan diskurser konstrueres i forbindelse med social handling. Diskurspsykologien har endvidere en række redskaber som anvendes i projektet til at foretage analyser af, hvordan tekst og tale er organiseret retorisk i den sociale interaktion, og hermed underbygger bestemte konstruktioner af den sociale verden. Den diskurspsykologiske tilgang anvendes i projektet til at analysere, hvordan faglighed og professionel autonomi også italesættes i den sociale interaktion gennem en analyse af de interpretative repertoarer, som ressourcer, der bruges selektivt til at konstruere virkeligheden. De redskaber der anvendes i projektet er interview³², samt kodning af materialet ved at identificere temaer, krisepunkter og pronomener.

1.5. Kritik af diskursanalyse

Den socialkonstruktivistiske tilgang i diskursanalyse med sin præmis om, at alle betydninger principielt kunne være anderledes er med til at fremmedgøre en fra det selvfølgelige³³, men samtidig kan der rettes en kritik mod diskursanalysen, der rummer en form for absolutisme, hvis alt i princippet kunne være relativt. For at omgå dette er det derfor vigtigt at erkende, at der eksisterer en virkelighed uden for diskursen, men at denne virkelighed tilskrives mening gennem diskurs, hvilket vil sige, at virkeligheden er der, men den *formidles* gennem diskurs³⁴. Et oplagt spørgsmål i den forbindelse er, hvad diskursanalysen kan bidrage med til det sociale arbejde som praksisfelt, og i sidste ende socialrådgivere. Styrken i diskursanalyse er netop, at den kan levere viden om det der tages for givet, og gennem denne viden skabe mulighed for forandring gennem et kritisk blik på det selvfølgelige. En diskursanalyse af faglighed i socialt arbejde, vil ikke producere en manual eller håndbog om faglighed for socialrådgivere, men vil i stedet fremme kritisk tænkning og refleksivitet over egne muligheder og begrænsninger inden for udvikling af faglighed og professionel autonomi. Diskursanalysen anvendes

³² Jf. kapitel: Metode- kvalitativt fokusgruppeinterview.

³³ Jørgensen, Marianne Winther og Phillips, Louise, (1999), p. 32

³⁴ Jørgensen, Marianne Winther og Phillips, Louise, (1999), pp. 46-47

endvidere ud fra en forhåbning om, at den vil være med til at generere socialrådgiveres bevidsthed omkring egen faglighed samt i forbindelse hermed inspirere til nytænkning inden for det sociale arbejde. For at skabe de bedst mulige betingelser herfor må gennemsigtighed og gennemskuelighehed i analysen tilstræbes, hvilket er hensigten med følgende kapitler.

4 Operationalisering og metode

Projektet er opdelt i et historikafsnit, samt to analysedele til belysning og besvarelse af problemformuleringen. I forbindelse hermed er der udarbejdet to operationelle delspørgsmål til den teoretiske analyse, refereret til som ad.1 og ad. 2, samt et operationelt delspørgsmål til den empiriske analyse, refereret til som ad.3. Projektdesignet er illustreret i figur 1 på s. 15

1.6. Afgrænsning af analyse

Analysen er opdelt i en teoretisk- og en empirisk analyse. Den teoretiske analyse er det teoretiske niveau omkring socialrådgiveres muligheder for udøvelse af professionel autonomi og faglighed i socialt arbejde, og fører frem til praksisniveauet i den empiriske analyse, hvilket afspejler en dialektik mellem det generelle og det specifikke, idet de begge opfattes som konstituerende for hinanden. I det sociale arbejde der grundlæggende beskæftiger sig med det specifikke, er det således et væsentligt også at have kendskab til det generelle, for bedre at kunne forstå det brede perspektiv socialrådgivere arbejder indenfor. Det generelle niveau er med til at skabe en vis distance til det specifikke, eftersom nærhed kan være en forhindring for forståelsen, og denne fremgangsmåde kan derfor være med til at perspektivere praksisniveauet i den empiriske del³⁵. Den empiriske del af analysen er afgrænset til beskæftigelsesområdet, fordi det er et felt, hvor der i de senere år er sket mange ændringer i form af en forøgelse af administrative krav til sagsbehandlingen og øget metodestandardisering, hvilket ikke som udgangspunkt efterlader den professionelle autonomi et stort råderum, og bringer fagligheden under pres³⁶.

1.7. Metode

På baggrund af projektets videnskabsteoretiske udgangspunkt, kan metodologien karakteriseres som en analyse af diskurser samt en dekonstruktion af tekster og udsagn. Med inspiration fra socialkonstruktivismen anvendes dekonstruktion til at problematisere det selvfølgelige, og dermed opfange nye konstruktioner. Projektet er derfor opbygget over en analyse af den socialpolitiske og det sociale arbejdes diskurs, og deres relationer til praksis i en deduktiv metode³⁷, hvor der sluttes fra teori til observationer i empirien ud fra et kvalitativt

³⁵ Gundelach, Peter,(2000), pp. 166-167

³⁶ Caswell, Dorte et. al, (2005), p. 48

³⁷ Olsen, Poul Bitsch og Pedersen, Kaare, (2003), p. 314

fokusgruppeinterview. Det følgende er således en gennemgang af projektdesignet samt en beskrivelse af de metoder der anvendes til at besvare problemformuleringen, og de operationelle delspørgsmål.

1.8. Historikafsnit

Baggrunden for afsnittet er at påvise sammenhænge mellem udviklingstendenser og diskursive og sociale praksisser i socialpolitikken, det sociale arbejde og udviklingen af socialrådgivere som professionelle, og er derfor en gennemgang af nogle af de historisk vigtige udviklingstræk med særlig vægt på gruppen betegnet som de fattige. Der drages ikke en lineær slutning mellem udviklingstendenser og udvikling af socialrådgivning som profession, men påvises sammenhænge. Med inspiration fra Faircloughs kritiske diskursanalyse sættes forholdet mellem diskursiv og social praksis således ind i en historisk kontekst, eftersom forholdet er komplekst og varierende over tid, men på samme tid præget af en vis kontinuitet. Afsnittet er en selektiv beskrivelse, og det har været nødvendigt at anvende mange kilder, idet socialrådgiverfagets historie i en dansk kontekst endnu ikke er kortlagt. Konsekvensen heraf er, at de anvendte kilder ikke er skrevet af historikere, og forfatterne kan derfor have haft andre interesser i at skrive om fagets udvikling end at komme med en nøgtern beskrivelse. Det er forfattere, hvoraf nogle kan have haft eksempelvis politiske motiver, som Hanne Reintoft (politiker og socialrådgiver), Anne Worning (tidligere formand for DS) og Rold Andersen (tidligere socialminister). Dette til trods er det skildringer, der er med til at belyse det sociale arbejde set i lyset af den socialpolitiske udvikling, og med indirekte indflydelse på udviklingen af socialrådgivere som professionelle. Læseren bør derfor være opmærksom på disse præmisser for afsnittet.

1.9. Teoretisk analyse

Ad. 1 er udarbejdet med henblik på at belyse, hvordan diskursen om det sociale arbejde italesætter socialrådgiveres faglighed gennem en form for dekonstruktion af begrebet. Baggrunden for udarbejdelsen af spørgsmålet er at påvise, at faglighed i socialt arbejde består af diskursive italesættelser, der trækker på allerede eksisterende diskurser, og at diskursen om faglighed ikke er lukket, idet faglighed kan tolkes på mange måder. Det er således ikke en analyse af de konkrete redskaber og metoder socialrådgivere anvender i deres arbejde, men mere en analyse af, hvordan faglighed indholdsmæssigt konstrueres i overensstemmelse med diskursanalysen. Analysen tager derfor udgangspunkt i Caswells definition af faglighed, der er meget bred, og inddrager derudfra forskellige tekster omkring socialrådgiveres kundskabsgrundlag, hvad der karakteriserer metodisk arbejde, samt hvordan værdier også kan fagliggøres med særligt fokus på tavs viden som, hvis den begrebsliggøres, kan forstås som en

del af socialrådgiveres personlige professionalitet. Til sidst analyseres Dansk Socialrådgiverforenings professionsstrategi, fordi fagforeningen vurderes at spille en særlig rolle i forbindelse med konstruktionen af socialrådgiveres faglighed og professionelle autonomi. Som analyseredskaber anvendes teoretiske begreber fra henholdsvis diskursteorien og den kritiske diskursanalyse, som flydende betegnere, det diskursive felt, interdiskursivitet og genre. I overensstemmelse med Faircloughs kritiske diskursanalyse er diskursiv praksis både konstituerende for og konstitueret af social praksis, og derfor inddrages ligeledes et professionsperspektiv.

Ad. 2 er udarbejdet med henblik på at belyse, hvordan socialrådgiveres professionelle autonomi udvikles i relation til løsningen af sociale problemer. Baggrunden for udarbejdelsen af spørgsmålet er at finde ud af, hvilke rammer den professionelle autonomi er underlagt ved at belyse det samspil, eller mangel på samme, der er mellem skøn og metodestandardisering, og hvilken indflydelse det har på socialrådgiveres autonomi. I samme forbindelse sættes human processing-løsninger og metodestandardisering i forhold til sociale problemer, idet der umiddelbart er tale om to forskellige rationaler med betydning for den professionelle autonomi. Som et eksempel inddrages arbejdsevnetoden, der ses som en konkret metodestandardisering, og som afspejler værdiskiftet i socialpolitikken fra passiv- til aktivlinjen³⁸. Den socialpolitiske og det sociale arbejdes diskurs ser i den sammenhæng ud til at være med til at udvikle socialrådgiveres professionelle autonomi. I overensstemmelse med Faircloughs kritiske diskursanalyse inddrages et organisationsperspektiv til at analysere den sociale praksis, som forvaltningen udgør en del af. Fra diskursteorien anvendes analyseredskaberne antagonisme og lukning, mens der fra kritisk diskursanalyse ud over også at inddrage den sociale praksis, bruges lingvistisk analyse til at identificere imperativer, plusord og antonymer.

1.10. Empirisk analyse

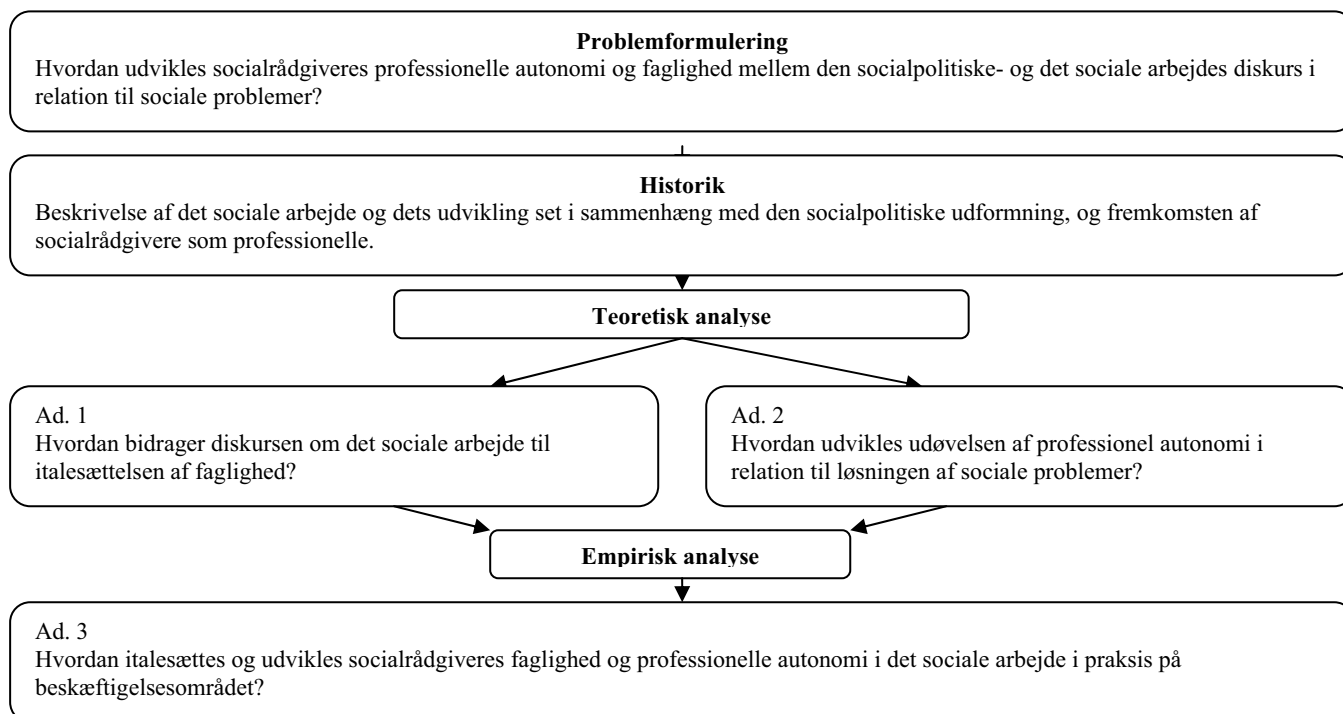
Ad. 3 er formuleret med det formål at undersøge, hvordan socialrådgiveres faglighed og professionelle autonomi formes i praksis på beskæftigelsesområdet i relation til sociale problemer. Baggrunden for den empiriske analysedel er at få et billede af, hvordan socialrådgivere i praksis forholder sig til faglighed og professionel autonomi ud fra det perspektiv, at socialrådgiveres handlemuligheder er begrænsede³⁹. I den forbindelse bliver der et mindre rum for socialrådgiveren, hvilket kan have betydning for, hvordan hun oplever sine muligheder for professionel autonomi med betydning for hendes faglighed. Et fokusgruppeinterview med to socialrådgivere ansat i et jobcenter udgør analysens case, og inddrager de temaer spørgsmålene i interviewet er koncentreret omkring, som er henholdsvis

³⁸ Socialministeriet, (2001b), p. 12

³⁹ Hohnen, Pernille et. al, (2007), p. 27

socialle problemer, professionel autonomi, faglighed og konteksten. Gennem interviewet bringer de to socialrådgivere magtperspektivet op, og derfor er der i analysen ydermere inddraget et tema, som jeg har valgt at kalde etik. På den måde forfølges de emner og italesættelser de to socialrådgivere bringer frem under interviewet, hvilket skyldes strukturen i det semistrukturerede interview. Analyseredskaber fra diskurspsykologien anvendes til kodning af interpretative repertoarer, krisepunkter og pronomener, samt analyseredskaber som lingvistisk analyse i form af modalitet og affinitet, diskursiv praksis, diskursorden og genre fra kritisk diskursanalyse. Derudover inddrages et organisationsperspektiv, fordi arbejdet foregår inden for en social praksis, som er et jobcenter, og som ifølge kritisk diskursanalyse er såvel konstitueret af som for den diskursive praksis. Der trækkes tillige tråde tilbage til den teoretiske analyse for, at drage sammenhæng de to analysedele imellem. To kvalitative undersøgelser om kommunernes beskæftigelsesindsats, samt en kvalitativ undersøgelse om metoder i socialt arbejde, inddrages endvidere til at underbygge eller påpege modsætninger mellem de interviewedes og andre socialrådgiveres holdninger⁴⁰.

1.11. Projektdesign

Figur 1: Projektdesign over operationalisering af problemformulering

⁴⁰ Hohnen, Pernille et. al, (2007), Stigaard et. al (2006) og Thorsager et. al (2007)

1.12. Afgrænsning af case

Den empiriske del af analysen belyses gennem en case på kontanthjælpsområdet i et jobcenter i en stor kommune, der fremover vil blive omtalt Jobcenter X. Følgende kapitel er en beskrivelse af de muligheder og begrænsninger, de udvalgte kriterier i casen har for analysen.

1.13. Kriterier for udvælgelsen

Valget af Jobcenter X er foretaget på baggrund af en kontakt til en bekendt, ansat i sygedagpengeområdet i jobcentret. Hun sendte en mail rundt i jobcentret med en forespørgsel om nogen var interesseret i at blive interviewet i forbindelse med et bachelorprojekt, omhandlende faglighed i socialt arbejde. Efter bekræftelse fra to socialrådgivere ansat i kontanthjælpsområdet faldt valget således på netop dette jobcenter. Der ligger således ikke en a-priorisk kendskab til grund for udvælgelsen af Jobcenter X, hvor en begrænsning kan være, at jeg ikke har kunnet vælge et jobcenter på baggrund af en dybereliggende kendskab til andre muligheder, men det kan omvendt også give den mulighed, at jeg ikke har nogen forforståelse af, hvilke rationaler jobcentret bygger på.

1.14. Udvalgelseskriterier

Undersøgelsens fokus er primært afgrænset til den konkrete praksis inden for jobcentret, og jobcentrets tværfaglige samarbejdspartnere inddrages således ikke, da det er uden for denne opgaves rammer, og ej heller i overensstemmelse med opgavens perspektiv, der udelukkende fokuserer på socialrådgivere som faggruppe. I undersøgelsen skelnes der endvidere ikke mellem aktive og passive ledige⁴¹, selvom der i praksis er forskellige fremgangsmåder over for disse grupper. Årsagen hertil er, at formålet med undersøgelsen ikke er at fokusere på en bestemt gruppe⁴², men mere på de værdier, holdninger og italesættelser der anvendes i praksis. Fokuspunkter i undersøgelsen af jobcentret er således på forhold, der vedrører sagsbehandlingen som socialrådgivernes værdier, holdninger, målsætninger og vurderinger i forhold til arbejdsløshed som socialt problem, løsningsmuligheder, deres faglighed og muligheder for professionel autonomi. Kontekstuelle forhold som organisationskulturen, herunder muligheder for dialog og faglig sparring, samt Familie- og beskæftigelsesforvaltningens værdigrundlag inddrages også, eftersom det er den overordnede ramme for jobcentret, og det formodes, at disse værdier også afspejles heri.

⁴¹ Der henvises i stedet til: Hohnen, Pernille et. al, (2007), der er en kvalitativ undersøgelse af indsatsen over for ikke-arbejdsmarkedeparate ledige samt til Stigaard, Mads et. al, (2006), der er en deskriptiv analyse af kommunernes beskæftigelsesindsats over for arbejdsmarkedeparate kontanthjælpsmodtagere.

⁴² De to socialrådgivere arbejder udelukkende med personer, der har problemer ud over ledighed, og det må derfor formodes, at deres primære fokus er begrænset hertil i deres italesættelser.

1.15. Metode – kvalitativt fokusgruppeinterview

Det empiriske materiale bygger på et kvalitativt fokusgruppeinterview af to socialrådgivere ansat i Jobcenter X. Opbygningen af det kvalitative interview er frit baseret på Steinar Kvales⁴³ opdeling af en interviewundersøgelse i syv stadier, og gennemgås i nærværende kapitel.

Det kvalitative forskningsinterviews styrke er dets åbenhed, fordi det ikke bygger på standardteknikker, men i stedet er semistruktureret⁴⁴. Dette til trods opstiller Kvale syv stadier i en interviewundersøgelse for at tilføre interviewforberedelsen lidt struktur. Det semistrukturerede interview er således hverken stramt struktureret eller helt ikke-styret, idet det er baseret på at samle beskrivelser af de interviewedes livsverden gennem spørgsmål, der indhenter beskrivelser af specifikke situationer, hvilket fordrer åbne, deskriptive svar⁴⁵. De syv stadier er henholdsvis tematisering, design, interview, transskribering, analyse, verificering og rapportering⁴⁶. Tematisering drejer sig om formålet med undersøgelsen, og er i denne sammenhæng at indsamle empirisk viden om, hvordan faglighed og professionel autonomi udvikles i praksis gennem forskellige italesættelser. Designet handler om, *hvordan* den tilsigtede viden opnås, og herunder tages alle syv undersøgelsesstadier i betragtning, samt de moralske implikationer en gennemførelse af undersøgelsen vil medføre. I den forbindelse er der uarbejdet en interviewguide⁴⁷, som overordnet er inddelt i teoretiske emner. Spørgsmålene er efterfølgende dannet med udgangspunkt i to dimensioner, som er henholdsvis en tematisk dimension, der forholder sig til de teoretiske opfattelser i interviewets emne, og en dynamisk dimension, der skal fremme en positiv interaktion, hvor spørgsmålene er korte og fri for akademisk sprog⁴⁸. De tematiske spørgsmål stilles ikke til de interviewede, men er udformet med henblik på at sikre, at de dynamiske spørgsmål der stilles, tillige er med til at belyse undersøgelsens formål. Efterfølgende transskriberes materialet ordret for at sikre den mest mulige korrekte gengivelse af interviewsituationen, der ved transskriberingen gennemgår et skift fra en mundtlig diskurs til en skriftlig diskurs⁴⁹. Det har især betydning for

⁴³ Kvale, Steinar, (1997)

⁴⁴ Kvale, Steinar, (1997), p. 92

⁴⁵ Kvale, Steinar(1997), p.41

⁴⁶ Kvale,, Steinar, (1997), p. 95

⁴⁷ Interviewguiden og interviewet kan rekvireres hos sekretæren på socialrådgiveruddannelsen ved Aalborg Universitet.

⁴⁸ Kvale, Steinar, (1997), p.134

⁴⁹ Kvale, Steinar, (1997), p. 167

den efterfølgende diskursanalyse⁵⁰, der ikke alene baseres på samtale, men også på intonationen⁵¹. Med hensyn til pålidelighed og gyldighed i forbindelse med verificeringen af undersøgelsen er der under hele interviewprocessen praktiseret kritisk refleksion i forbindelse med at bringe formål, design og analyse i overensstemmelse med hinanden for, at rapporteringen af undersøgelsen bliver gyldig. Der er endvidere i forbindelse hermed foretaget overvejelser i forhold til det etiske aspekt i undersøgelsen, samt i forhold til undersøgelsens begrænsninger, hvilket beskrives i følgende kapitel.

1.16. Etiske overvejelser

Et forskningsinterview er ikke en samtale mellem ligeværdige parter, eftersom det er forskeren der definerer og kontrollerer situationen, hvilket kan betegnes som en magtasymmetri i forholdet⁵². For at skabe tryghed og udgangspunkt for en god samtale indledes den konkrete interviewsituation med en briefing, hvor jeg kort fortæller om formålet med interviewet, hvad diktafonen skal bruges til etc. Jeg afslutter interviewet med debriefing, hvor jeg fortæller, hvad jeg har fået ud af interviewet, og gør plads til spørgsmål i relation til interviewet⁵³. De to interviewede er endvidere sikret anonymitet, og deres oplysninger behandles med fortrolighed, så deres udsagn ikke i anden sammenhæng kan blive misbrugt. Angående mængden af information om formålet med undersøgelsen er de blevet informeret om det generelle formål med projektet, samt årsagen til projektets emne, men for at sikre de mest spontane svar, har de ikke på forhånd fået udleveret spørgsmålene. Undersøgelsen er endvidere vurderet ud fra beneficence⁵⁴, der betyder, at risikoen for at skade en person skal være så lille som mulig. På denne baggrund er der foretaget en vurdering af, at den viden, der produceres ud fra interviewet, er med til at skabe mere konstruktive konnotationer af socialrådgivere og deres faglighed, og er værdifuld, vurderet i forhold til de minimale, mulige negative konsekvenser deltagelse i undersøgelsen kan medføre.

1.17. Begrænsninger i undersøgelsen

En overvejende begrænsning i undersøgelsen er, at der kun er udført ét fokusgruppeinterview, hvor interviews med flere socialrådgivere ville give mulighed for at lave et komparativt studie, og sikre et større datagrundlag. Undersøgelsen har derfor ikke så stor general værdi,

⁵⁰ Jf. ad 2 under kapitel: Operationalisering og metode, for en nærmere beskrivelse af de elementer af diskursanalysen der inddrages til analyse af interviewet.

⁵¹ Når citater inddrages er de forkortede, og fremgår ikke med tænkepauser etc., hvorfor der henvises til interviewet for nærmere læsning.

⁵² Kvale, Steinar, (1997), p. 131

⁵³ Kvale, Steinar, (1997), pp. 132-133

⁵⁴ Kvale, Steinar, (1997), p. 121

men kan dog alligevel anvendes til at pege på nogle tendenser omkring faglighed i socialt arbejde. Endvidere kan interaktionen de to socialrådgivere og interviewerens imellem være med til at påvirke svarene, grundet rolleforventninger, hvor flere fokusgruppeinterviews kunne have på- eller modvist dette. I samme forbindelse vil flere fokusgruppeinterviews have sikret større pålidelighed, eftersom analysen af interviewet beror på en fortolkning, som ikke er objektiv til trods for, at empirien holdes op mod teori og andre undersøgelser. Dette objektive/subjektive dilemma vil altid være til stede, men kan imødekommes gennem gennemskuelighed og åbenhed med analysens perspektiv og opbygning⁵⁵.

5 Historik

Dette afsnit beskriver nogle udviklingstendenser med væsentlig betydning for det sociale arbejde og socialpolitikken, og trækker en parallel herfra til udviklingen af socialrådgivere som professionelle. De følgende tre underafsnit er en indkredsning af begreberne sociale problemer, socialt arbejde og socialpolitik for at afklare den betydning de indgår med i projektet. Derefter følger den historiske gennemgang.

1.18. *Perspektiver på sociale problemer*

Et socialt problem har ikke en entydig definition, hvilket gør det vanskeligt at indkredse begrebets betydning. Peter Bundesen beskriver et socialt problem som: ”(...) *en observeret uønsket social situation, som der er en udbredt opfattelse af, at der bør gøres noget ved gennem kollektiv handling*”⁵⁶. For at noget kan defineres som et socialt problem ifølge ovenstående definition, skal situationen være observeret af nogen, og der skal være et vist antal, der opfatter den som uønsket, og som noget der bør sættes ind over for gennem fælles handling. Den sociale situation drejer sig om levevilkår, som eksempelvis økonomiske forhold, sociale relationer etc., samt om holdnings- og adfærdsformer som vores omgang med hinanden. Hanne Katrine Krogstrup ser i stedet sociale problemer på et problemkontinuum med vilde og tamme problemer som yderpunkter⁵⁷. Tamme problemer er kendetegnet ved, at de relativt let lader sig definere, og målene for deres løsning er klare⁵⁸. I modsætning hertil er vilde problemer sværere at definere, og der er ikke klare kriterier for den optimale løsning, hvorfor de må tæmmes for at blive operationaliserede⁵⁹. Definitionen af sociale problemer som vilde og tamme er ikke så uddybende, som den første definition, men kan fungere som en indikator og et analyseredskab til inddeling af sociale problemers karakteristika, og de

⁵⁵ Jf. analysens kapitler 3, 4 og 5. samt deres underkapitler.

⁵⁶ Bundesen, Peter, (1998), p. 10

⁵⁷ Krogstrup, Hanne Kathrine, (1997), p. 23

⁵⁸ Krogstrup, Hanne Kathrine, (1997), p. 23

⁵⁹ Krogstrup, Hanne Kathrine, (1997), p. 24

tilknyttede løsningsmuligheder. Sociale problemer er ligeledes ikke statiske, eftersom opfattelsen af, hvad der er en ”*uønsket social situation*” er påvirket af historiske, politiske og kulturelle forhold⁶⁰, og der kan på samme tid spores en vis kontinuitet i opfattelsen af sociale problemer. Et eksempel herpå er 1800 tallets skelnen mellem værdige/uværdigt trængende⁶¹, der i et vist omfang er at genfinde i nutidens sociallovgivning ved tildeling af kontanthjælp⁶². Endvidere sættes sociale problemer ofte i relation til sociale interventioner, som noget der kan være med til at løse dem, og der er en udbredt opfattelse af, at der er en tæt sammenhæng mellem problemer og problemløsning⁶³. Med udbygningen af velfærdsstaten blev sociale problemer efterhånden betragtet som fravær af velfærd, og der udvikledes forskellige former for socialpolitik for at mindske uligheden, hvor socialarbejdernes praktiske erfaringer skulle inddrages til at forebygge sociale problemer⁶⁴. Sociale problemer er således både knyttet til socialpolitik og socialt arbejde gennem socialpolitiske dispositioner, der fører til sociale interventioner og problemløsning udført i socialt arbejde.

1.19. Indkredsning af begrebet socialt arbejde, og det sociale arbejdes diskurs

Der findes forskellige måder at definere socialt arbejde på, og en definition af begrebet kunne være et projekt for sig. Dette er derfor blot refleksioner over begrebets forskellige betydningsindhold som det fremgår af IFSW's⁶⁵ definition, og må derfor ikke forstås som en entydig begrebsdefinition.

IFSW definerer det sociale arbejde således: ”*Det sociale arbejde virker til fremme for social forandring og problemløsning i menneskelige forhold. Det støtter det enkelte menneske i at frigøre sig og blive i stand til at øge dets trivsel. Ved hjælp af teorier om menneskelig adfærd og sociale systemer griber socialt arbejde ind på de områder, hvor mennesker og miljø påvirker hinanden. Principperne for menneskerettigheder og social retfærdighed er fundamentale for socialt arbejde*⁶⁶”. Definitionen er værdiorienteret, og beskriver det sociale arbejde ud fra menneskerettighedsprincipper, som blandt andet bygger på, at alle mennesker er født lige, og har ret til et liv i frihed⁶⁷. Individet opfattes ikke som selvforskyldt på grund af en dynamisk forståelse af, at mennesker og miljø påvirker hinanden, og det er i dette område det sociale arbejde griber ind gennem problemløsning. Som grundlag for denne indgriben bygger det sociale arbejde på teorier om menneskelig adfærd og sociale systemer, hvilket

⁶⁰ Meeuwisse, Anna og Swärd, Hans, (2004), p. 28

⁶¹ Reintoft, Hanne, (1998), pp. 12-13

⁶² Lovbekendtgørelse om aktiv socialpolitik

⁶³ Meeuwisse, Anna og Swärd, Hans, (2004), p. 25

⁶⁴ Meeuwisse, Anna og Swärd, Hans, (2004), p. 19

⁶⁵ IFSW står for International Federation of Socialworkers, der er en international organisation for professionelle socialrådgivere.

⁶⁶ <http://www.ifsw.org/en/p38000407.html>

⁶⁷ <http://menneskeret.dk/menneskeretiropa/fn/verdenerklaring/>

betyder, at der både opereres på mikro- såvel som på makroniveau. Arbejdet handler derfor dels om det enkelte individ og dels om det strukturelle niveau. Af følgende ord i definitionen: ”*problemløsning i menneskelige forhold*”, fremgår det, at det sociale arbejde er rettet mod sociale problemer. Der anes endvidere et normativt element i IFSW’s definition af socialt arbejde, hvor det er nærliggende at spørge om, hvem der afgør, hvad der er trivsel for et menneske, og hvornår socialt arbejde bør gribe ind. I den forbindelse negligerer definitionen, at socialt arbejde udføres inden for rammer, en kontekst, der sætter begrænsninger i forhold til socialt arbejdes indgriben, problemhåndtering og forandringspotentiale, og kan derfor virke en smule idealistisk. Dette til trods er IFSW’s definition meget bred, og formår at udpege de komplekse forhold, der omgiver socialt arbejde. Når der i projektet refereres til det sociale arbejdes diskurs, henvises derfor til den diskursive praksis⁶⁸, der hersker inden for det sociale arbejde i forbindelse med italesættelsen af forskellige forhold, som eksempelvis sociale problemer, deres løsningsmuligheder, faglighed og mulighed for professionel autonomi.

1.20. Indkredsning af begrebet socialpolitik, og den socialpolitiske diskurs

Begrebet socialpolitik har en dobbelt betydning ifølge Rold Andersen. I én betydning indebærer socialpolitik visse politiske valg af målsætninger og prioritering af disse, samt hvilke foranstaltninger, der skal gennemføres med målsætningerne for øje⁶⁹. I en anden betydning er socialpolitik et forskningsområde, der beskæftiger sig med undersøgelser af forholdet mellem mål og midler⁷⁰. Forskellige teoretikere har endvidere forsøgt at afgrænse begrebet ud fra forskellige kriterier, som område, hensigt og art⁷¹. Socialpolitik gælder ifølge førstnævnte kriterium en underklasse, socialpolitik kan også karakteriseres som et system af indgreb med det formål at korrigere for uretfærdigheder i indkomstfordeling, og endelig kan socialpolitik ud fra det tredje kriterium afgrænses efter indgrebenes art⁷². Det ene kriterium udelukker ikke det andet, og en definition af socialpolitikken kunne dreje sig både om hjælp til de underprivilegerede, at skabe et grundlag for et eksistensminimum og arten af de indgreb, der anvendes til at sikre gruppen. Denne meget brede definition af socialpolitik dækker således også over den sociale lovgivning, som blandt andet indbefatter Lov om aktiv socialpolitik, Lov om retssikkerhed og administration og Lov om social service⁷³. I praksis

⁶⁸ Læseren bør være opmærksom på, at afgrænsning af en diskurs kan være problematisk, og et projekt for sig, hvorfor ovenstående afgrænsning bør forstås som en selektiv afgrænsning ud fra den betydning den tillægges i projektet.

⁶⁹ Andersen, Bent Rold, (1973), p. 13

⁷⁰ Andersen, Bent Rold, (1973), p. 14

⁷¹ Andersen, Bent Rold, (1973), pp.15-22

⁷² Andersen, Bent Rold, (1973), p.15-22

⁷³ Hansen, Carsten Svane et. al, (2000), p. 366

indgår socialpolitikken i et komplekst samspil med en række andre politikområder, som eksempelvis beskæftigelsespolitikken, hvor socialpolitikken tager sig af følgerne af arbejdsløshed, mens selve arbejdsløsheden som problem er uden for socialpolitikken rækkevidde⁷⁴. I nærværende sammenhæng betegner socialpolitik således også områder, der hører under beskæftigelsespolitikken, men grundet det komplekse samspil, betragtes de under et. Endvidere er der ifølge Rold Andersen en sammenhæng mellem det sociale arbejde og socialpolitikken⁷⁵. Han giver et eksempel på en person der syg, og derfor ikke kan sikre sit forsørgelsesgrundlag, hvor det sociale arbejde beskæftiger sig med at motivere ham til at samarbejde med dem, der kan hjælpe ham, og hvor socialpolitikken beskæftiger sig med hvilke ressourcer samfundet skal stille til rådighed for at afhjælpe indkomstbortfaldet⁷⁶. Nutidens grænser mellem socialpolitik og socialt arbejde er mere flydende, og kan være svære at adskille skarpt, idet de begge påvirker hinanden i en langt mere kompleks proces. Pointen er imidlertid, at der er en sammenhæng mellem socialpolitik og socialt arbejde, hvilket også afspejles i det fælles arbejde med løsning af sociale problemer. Når der i projektet refereres til den socialpolitiske diskurs henvises der således til den måde socialpolitikken italesætter sociale problemer, løsningsmuligheder og til tider socialrådgiveres udførelse heraf.

1.21. Socialpolitik og socialt arbejde

Socialpolitikken har fortrinsvist beskæftiget sig med de dårligst stillede i samfundet, som er blevet afgrænset på forskellig måde, som eksempelvis arbejderklassen, de ubemidlede og de fattige⁷⁷. Det er ikke alene socialpolitikken, der er optaget af denne gruppe, men også det sociale arbejde har rettet sin opmærksomhed mod de dårligst stillede, og et kort blik på italesættelsen af gruppen viser en vis sammenhæng og fælles berøringsfalder mellem det sociale arbejde og socialpolitikken.

En genre der kan identificeres omkring det sociale arbejde er ”de fattige”. Ved indgangen til 1800-tallet ændredes synet på de fattige med en begyndende tendens til at specificere fattigdommens særlige karakteristika, hvor tvangsansvendelse problematiseredes, og hvor ansvarlighed blev en fremtrædende styringsstrategi⁷⁸. Denne ændring kan karakteriseres som en ændring i fattigdiskursen, hvor et begreb som ansvarlighed i højere grad erstattede tvang. De fattige blev tilskrevet forskellige karaktertræk, som uarbejdsomme, fordærvede og

⁷⁴ Hansen, Carsten Svane et. al, (2000), p. 366

⁷⁵ Andersen, Bent Rold, (1973), p.31

⁷⁶ Andersen, Bent Rold, (1973), p.31

⁷⁷ Andersen, Bent Rold, (1973), p. 174. Andre grupper socialpolitikken er rettet mod er børn, udviklingshæmmede og fysisk og psykisk syge mennesker, og kan også indirekte indgå i gruppen betegnet som de fattige, eller de ubemidlede. Det primære fokus i følgende gennemgang er dog fortrinsvist på gruppen af fattige, der ikke havde et arbejde, men som ansås for arbejdsduelige.

⁷⁸ Villadsen, Kaspar, (2002), p. 26

dovne⁷⁹, hvor løsningen var arbejde, både fordi det gav en rettighed til at leve som borger i samfundet, og fordi det opfattedes som noget naturgivent, der frembragte menneskets selvfølelse og livsglæde⁸⁰. Kategoriseringen af de fattige førte til en skelnen mellem de forbederlige/uforbederlige⁸¹, og som med oprettelsen af Fattigkassen i 1856 senere kategoriseredes som ”værdige/uværdigt trængende⁸²”. Opdelingen i forbederlige/uforbederlige handlede i høj grad om, hvorvidt de fattiges trang var selvforskyldt, og hvorvidt den enkelte havde vilje til at sikre egen forsørgelse⁸³. Opfattelsen var, at den fattige rummede en iboende selvstændighed, men konstant var i fare for at ryge ud i passivitet, og i stedet for at påvirke hans selvstændighed gennem tvang, måtte man påvirke rammerne for hans valg⁸⁴. Som vi skal se prægedes udviklingen i socialpolitikken og det sociale arbejde af et fokus på den enkeltes vilje, og i forlængelse heraf, en genre om de ”værdige/uværdigt trængende”.

1.22. Værdighedsdiskursen

Den sidste del af 1800 tallet var begyndelsen til en ny forståelse af forholdet mellem individ og samfund, hvor individets skæbne også opfattedes som betinget af samfundsmæssige forhold, hvilket førte til en ændring i opfattelsen af, hvad der var det offentliges legitime opgaver⁸⁵, og det sociale arbejdes karakter. Selvhjælpsgrupper og forsikringsordninger etableredes, og tildelte efterhånden statslige tilskud, og den gryende social- og arbejdsmarkedspolitik rettede sig mod flertallet af arbejdere, mens det sociale arbejde fik restgruppen, som betegnedes de dovne og syge⁸⁶. I slutningen af 1890’erne formuleredes en række lovreformer, der fortsat byggede på værdighedsdiskursen, og fastsatte en række specifikke betingelser for at få hjælp. De værdigt trængende skulle have vist deres vilje til selvforsørgelse for at få hjælp⁸⁷, og det sociale arbejde handlede grundlæggende om at fjerne de egenskaber, der blokerede for den enkeltes deltagelse i samfundet⁸⁸. Værdighedsdiskursen ændredes indirekte med socialreformen af 1933, hvor der ikke længere skelnedes mellem fattigdomsunderstøttelse og hjælp til værdigt trængende, men i stedet introduceredes et begreb som selvforskyldt trang⁸⁹. Skellet mellem værdigt/uværdigt trængende var der stadig, men iklædt et andet begreb som selvforskyldt trang. Dobbeltrelationen i det sociale arbejde med på

⁷⁹ Villadsen, Kaspar, (2002), p. 45-46

⁸⁰ Villadsen, Kaspar, (2002), pp. 48-50

⁸¹ Villadsen, Kaspar, (2002), p. 80

⁸² Reintoft, Hanne, (1998), pp. 12-13

⁸³ Villadsen, Kaspar, (2002), pp. 93-94

⁸⁴ Villadsen, Kaspar, (2002), p. 88

⁸⁵ Bundesen, Peter, (1998), pp. 73-74

⁸⁶ Villadsen, Kaspar, (2002), p. 119

⁸⁷ Villadsen, Kaspar, (2002), pp. 137-139

⁸⁸ Villadsen, Kaspar, (2002), p. 141

⁸⁹ Reintoft, Hanne, (1976), p. 35

den ene side arbejdet med det individuelle menneske, og på den anden side at forvalte det samfundsmæssige ansvar fremgår af den interaktion, der var mellem politik og socialt arbejde, mellem udarbejdelse og gennemførelse af forskellige reformer, og indholdet i det sociale arbejde.

1.23. Socialreformen af 1933

Socialreformen af 1933 er en vigtig milepæl i det sociale arbejde, eftersom det er med basis i den, at socialrådgiveruddannelsen blev grundlagt⁹⁰. Den 4. januar 1937 startede et kursus til uddannelse af sociale hospitalshjælpere og andre sociale rådgivere, og ifølge Keld Nielsen⁹¹ skabte den socialpolitiske aktivitet fra 1920'erne, og op til socialreformen en vis interesse for oprettelsen af en særlig social uddannelse⁹². Vi skal derfor kort se lidt nærmere på, hvad der skete i disse år forud for Socialreformen af 1933, før vi i næste kapitel skal vende tilbage til socialrådgivning som fag med udvikling af teori og egne metoder, der viser en sammenhæng mellem professionaliseret socialt arbejde og velfærdsstatens udvikling og forandring⁹³.

De sociale vilkår for de dårligst stillede var trods økonomisk vækst hårde i 1920'erne, da datidens overførselsindkomster var små og kortvarige⁹⁴, og den internationale krise, der startede i 1929 ramte også Danmark hårdt, hvor store dele af befolkningen blev ført ud i fattigdom og nød, hvilket, ifølge Reintoft, medførte, at der måtte sættes fokus på den danske socialpolitik⁹⁵. I 1932 var 43% af de danske arbejdere arbejdsløse, men sociallovgivningen var ikke udbygget til at afhjælpe den nød disse mennesker oplevede. Det var derfor nødvendigt med statslige indgreb⁹⁶, og staten kom i de efterfølgende år til at spille en større rolle i forbindelse med løsningen af befolkningens problemer, særligt med udbygningen af velfærdsstaten.

1.24. De professionelle

I 1937 startede de første socialhjælpere på en 1½-årig uddannelse, der i 1947⁹⁷ i forbindelse med en forlængelse blev omdøbt til socialrådgiveruddannelsen⁹⁸. Der var forud for oprettelsen af uddannelsen taget forskellige uddannelsesinitiativer, som eksempelvis i forbindelse med Socialreformen af 1933, hvor der blev oprettet et tre måneders kursus i socialhjælp med vægt på Socialreformen og de andre sociale love⁹⁹. Der var behov for medarbejdere, der kunne

⁹⁰ Reintoft, Hanne, (1976), p. 49

⁹¹ Tidligere afdelingsleder og socialrådgiver på det der dengang blev kaldt Den sociale højskole i Århus.

⁹² Nielsen, Keld, (1976), p. 3

⁹³ Moos, Lejf et. al, (2004), p. 217

⁹⁴ Reintoft, Hanne, (1998), p. 21

⁹⁵ Reintoft, Hanne, (1976), p. 34

⁹⁶ Reintoft, Hanne, (1976), p. 34

⁹⁷ Moos, Lejf et. al, (2004), p. 240

⁹⁸ Worning, Anne, (2002), p. 6

⁹⁹ Worning, Anne, (2002), p. 6

efterleve Socialreformens intentioner om at udøve hjælp, der var individuelt tilpasset, og socialrådgivere ansås her for at ville have forudsætninger til at foretage denne bedømmelse, samt have den fornødne viden¹⁰⁰. I den sammenhæng kan der spores en parallel mellem den socialpolitiske udformning, uddannelsen af socialrådgivere og det sociale arbejde. Socialrådgivere blev uddannet som støtteprofession til andre faggrupper¹⁰¹, og ved oprettelsen af socialrådgiveruddannelsen drejede det sig således om at give eleverne en viden, der satte dem i stand til at yde personlig og juridisk vejledning og rådgivning¹⁰². Socialrådgiverfaget fik, ifølge Worning, skærpet sit arbejdsfelt først og fremmest via mødrehjælpsloven af 1939, der endvidere ifølge Worning, efterlod et stort fagligt skøn til socialrådgivere, eftersom arbejdet handlede om individ- og situationsbestemt rådgivning¹⁰³. De sociale fag udviklede sig endvidere, ifølge Reintoft, i efterkrigstiden fra at være uden baggrund i en akademisk tradition til teori- og metodeudvikling, hvor socialrådgiverforeningen gjorde det klart, at de ønskede at være en selvstændig disciplin¹⁰⁴, hvilket vil øge et fags selvbestemmelse. I 1962 blev socialrådgiveruddannelsen 3-årig¹⁰⁵, og grundet de øgede krav til løsningen af sociale problemer, steg behovet for uddannelse¹⁰⁶. I perioden 1966-68 gennemførte SFI endvidere en række undersøgelser med henblik på at kortlægge socialpolitikken og det sociale arbejde¹⁰⁷, og undersøgelsen anbefalede udbygning af en række ydelser, forøgelse af det rådgivende og vejledende personale, samt en udbygget uddannelse af det sociale hjælpeapparat med større vægt på en helhedsorienteret indsats¹⁰⁸.

1.25. Velfærd

I 1960'erne og 70'erne havde det sociale arbejde således en blomstringsperiode, hvor der herskede et optimistisk syn på velfærdsstaten. I takt med udbygningen af velfærdsstaten blev socialrådgivere således tildelt flere arbejdsområder, og værdighedsdiskursen ændredes under 1960'erne's sociallovgivning, der var udformet i en højkonjunktur, hvilket betød mangel på arbejdskraft¹⁰⁹. I stedet for at fokusere på manglende vilje, fokuseredes der på manglende evner til at modstå sociale belastninger, og den socialpolitiske styringsstrategi drejede sig om at korrigere de afvigelser, der hindrede individets fulde deltagelse i samfundet¹¹⁰, hvilket blev en del af socialrådgivernes arbejdsopgaver. Socialpolitikken var endvidere ikke længere alene

¹⁰⁰ Worning, Anne, (2002), p. 6

¹⁰¹ Worning, Anne, 2002, p. 6

¹⁰² Den Sociale højskole – Århus, (1976), p. 11

¹⁰³ Worning, Anne, (2002), p. 6

¹⁰⁴ Reintoft, Hanne, (1976), p. 28

¹⁰⁵ I 2002 fik socialrådgiveruddannelsen status som en professionsbacheloruddannelse, og der blev samtidig føjet et halvt år til grunduddannelsen, så den samlede varighed i dag er 3½ år.

¹⁰⁶ Moos, Lejf et. al, (2004), p. 240

¹⁰⁷ Villadsen, Kaspar, (2002), p. 144

¹⁰⁸ Villadsen, Kaspar, (2002), p. 148

¹⁰⁹ Torfing, Jacob, (2004), p. 23

¹¹⁰ Villadsen, Kaspar, (2002), pp. 142-143

rettet mod de fattige, men skulle i princippet omfatte hele befolkningen, og kan karakteriseres som en optimistisk udbygning af velfærdsstaten¹¹¹. Socialpolitikken havde således fokus på velfærd og fravær af velfærd, hvor velfærdsstaten var et middel til i princippet at sikre hele befolkningen gennem en universalistisk velfærdsmodel.

1.26. *Fra welfare til workfare*

Fra slutningen af 80'erne, og i løbet af 90'erne skete der et paradigmeskift i den traditionelle social- og arbejdsmarkedspolitik, der blev italesat som passiv i modsætning til aktiv¹¹², og der skete et brud, med det der karakteriseredes som en passiv socialpolitik. En anden betegnelse for skiftet i den socialpolitiske diskurs var skiftet fra welfare til workfare, der hang snævert sammen med begreberne rettigheder og pligt¹¹³. Retten til forsørgelse forudsatte pligt til aktivering, og var betinget af deltagelse i forskellige beskæftigelsesfremmende foranstaltninger¹¹⁴, hvilket derigennem var medvirkende til også at ændre den sociale praksis i det sociale arbejde, der i implementeringen af disse foranstaltninger nødvendigvis måtte udvikle et mere beskæftigelsesrettet fokus. I løbet af 80'erne fremkom, ifølge Reintoft, en stadig stigende mistænkeliggørelse af de mennesker, der var på overførselsindkomst, og historier om misbrug af det sociale system var fremherskende¹¹⁵. På baggrund af konjunkturændringer, der førte til et pres på de offentlige udgifter, kunne der i den forbindelse ses en diskontinuitet i forhold til den optimisme, der var til det sociale system i 60'erne og 70'erne.

1.27. *Opsamling*

Vejen mod udvikling af socialrådgivere som professionelle har været lang, og viser en parallel til udviklingen i det sociale arbejde og socialpolitikken, hvor socialpolitiske udviklingstendenser, diskurser og paradigmeskift har indflydelse på det sociale arbejdes praksis, og i sidste ende socialrådgiveres arbejde i implementeringsprocessen med de socialpolitiske målsætninger.

6 Teoretisk analyse

1.28. *Ad. 1 Hvordan bidrager diskursen om det sociale arbejde til italesættelsen af socialrådgiveres faglighed?*

Besvarelsen af dette analysespørgsmål belyser, at det sociale arbejdes diskurs er præget af en genre om faglighed, der ikke alene består af formel viden, men også af personlige

¹¹¹ Villadsen, Kaspar, (2002), p. 142

¹¹² Torfing, Jacob, (2004), p. 24

¹¹³ Moos, Lejf et. al, (2004), p. 228

¹¹⁴ Torfing, Jacob, (2004), p. 42

¹¹⁵ Reintoft, Hanne, (1998), p. 61

kompetencer. Endvidere drages der en parallel mellem udviklingstendenser i den offentlige sektor samt socialrådgivere som professionelle. Inden analysen indkredses betydningen i begreberne socialrådgiver, faglighed og professionel autonomi.

1.29. Indholdsbestemmelse af begrebet socialrådgiver

I analysen er socialrådgivere afgrænset til de mennesker, der i Danmark har taget en uddannelse til socialrådgiver på en af Professionshøjskolerne eller på Aalborg Universitet. Der er stor uenighed om, hvorvidt socialrådgivere kan betegnes som en profession eller en semiprofession, og det er imidlertid uden for nærværende projekts rammer at besvare, men det konstateres, at de udgør en professionel faggruppe, som både stræber efter, og oplever en stigende professionalisering af faget¹¹⁶. I størstedelen af materialet om socialt arbejde betegnes gruppen, der arbejder med mennesker som socialarbejdere, men er i dette projekt yderligere afgrænset til kun at gælde socialrådgivere. Socialrådgivere udfører meget forskelligt arbejde i såvel kommunalt som privat regi, men fokus i analysen er primært på de socialrådgivere, der arbejder i kommunalt regi, eftersom det er det område, der er mest reguleret af den socialpolitiske indsats. Arbejdsopgaverne kan være af rådgivende, vejledende og pædagogisk karakter, og består af direkte kontakt med borgere, der befinder sig i forskellige livssituationer med sociale problemer til følge¹¹⁷. De er det yderste led i implementeringsprocessen af de socialpolitiske initiativer, og arbejder derfor i frontlinjen, og kan med rette kaldes for frontarbejdere¹¹⁸.

1.30. Indkredsning af begreberne faglighed og professionel autonomi

Faglighed er som begreb problematisk, når det drejer sig om at finde en entydig definition, og er foranderlig, fordi viden og kundskab relateres til tid, sted og kontekst¹¹⁹, hvilket vil sige, at hvad der indholdsmæssigt karakteriseres som fagligt kan ændres over tid, og må forstås ud fra en tidsdimension udfoldet i en kontekst. Som illustreret i historikafsnittet ændres det sociale arbejdes karakter over tid, hvilket også får betydning for dets faglige indhold. Når begrebet faglighed anvendes i nærværende projekt er det i lighed med Caswell¹²⁰ ud fra en betragtning

¹¹⁶ Moos, Lejf et. al, (2004), p.251

¹¹⁷ Eskelinen, Leena et. al, (2002), p. 17

¹¹⁸ Moos, Lejf et. al, 2004, p. 224 og Eriksen, Erik Oddvar, (2001), p. 41

¹¹⁹ Caswell, Dorte et. al, (2005), p. 23

¹²⁰ Dorte Caswell er ansat ved AKF, hvor hun forsker i socialt arbejde. Hun er blandt andet optaget af nogle af de samme emner, som nærværende projekt, og har endvidere et mere optimistisk perspektiv på faglighed i socialt arbejde i forhold til dele af forskningen, hvorfor hendes forståelse af begrebet faglighed bruges som referenceramme i projektet. I tillæg til dette er hun endvidere optaget af faglighed og professionel autonomi på beskæftigelsesområdet, men hendes perspektiv er bredere og til trods for, at hun tillige er inspireret af den kritiske diskursanalyse, er der ikke tale om en egentlig diskursanalyse, men snarere om multiperspektivistisk forskning. Det betragtes som værdifuldt for forskning i socialt arbejde, eftersom det er præget af mange og

om, at det er: ” (...) *en kombination af empirisk viden, forståelsesrammer, værdier, modeller, tilgange, metoder og teknikker samt begreber og sproglige formater, der er knyttet til socialarbejderfunktionen*¹²¹ ”. En måde at forstå ekspertise og kompetence på i socialt arbejde er idéen om socialrådgiveren som en reflektiv professionel, der forholder sig analytisk til sit arbejde på baggrund af en videnskabelig viden samt personlig og professionel ekspertise¹²², og baseret herpå, opfattes faglighed i socialt arbejde som tæt knyttet sammen med den enkelte socialrådgivers ressourcer til at agere reflektivt og forholde sig analytisk til sit konkrete arbejde, og arbejdsfelt. Professionel autonomi karakteriseres i den sammenhæng for muligheder til at agere selvstændigt ud fra en professionel vurdering eller et skøn, samt at den enkelte socialrådgiver tildeles og/eller oplever muligheder for et handlingsfrirum til at udvikle den ekspertise, der er påkrævet inden for feltet.

1.31. Flydende betegnelser

Med udgangspunkt i Caswells' definition af faglighed indgår der mange elementer, som empirisk viden, forståelsesrammer, værdier, modeller, tilgange, metoder, teknikker, begreber og sproglige formater. Et element vil ifølge diskursteorien sige, at et tegn ikke endeligt har fået fikseret sin mening, og er flertydigt; også kaldet en flydende betegnelse¹²³. Det vil sige, at der foregår forskellige forsøg på at italesætte dem med henblik på at lukke diskursen. Diskursen om faglighed i socialt arbejde kan derfor ikke karakteriseres som lukket, hvilket fremgår af de følgende kapitler.

1.32. Diskursen om det sociale arbejde og genren faglighed

Diskursen om det sociale arbejde ser ud til at være præget af et øget fokus på det sociale arbejdes videns- og kundskabsfelt¹²⁴, hvor der blandt andet tales om kundskabsgrundlag, metodisk arbejde og professionalisme i socialt arbejde, som jeg bredt vil karakterisere som en genre om faglighed. Inden for diskursen er der forskellige diskurstyper om det sociale arbejde, der hver især forsøger at italesætte faglighed gennem forskellige artikulationer, hvilket er emnet for følgende kapitel.

Eriksen fremstiller det sociale arbejdes kundskabsgrundlag som usikkert, men at der dette til trods træffes beslutninger med stor rækkevidde, og henviser til, at kundskabsgrundlaget er af

komplekse forhold, men de latente negative konsekvenser herved, kan være, at resultatet bliver mindre præcist, eftersom det kan være svært at fordybe sig i flere perspektiver af gangen, og pege på konkrete områder i undersøgelsen, hvor perspektiverne konstruerer nye måder at forstå et forhold på. I lighed med vilde problemer kunne man sige, at forskningsgenstanden til en vis grad må tæmmes.

¹²¹ Caswell, Dorte et. al, (2005), p. 23

¹²² Caswell, Dorte et. al, (2006), p. 85

¹²³ Jørgensen, Marianne Winther og Phillips, Louise, (1999), p. 38

¹²⁴ Guldager, Jens, (2002), p. 3

samfundsvidenskabelig art suppleret med forskellige værdier og etik, baseret på bestemte forestillinger om, hvad der er værdifuldt, retfærdigt og korrekt¹²⁵, og rummer således et værdigrundlag i lighed med IFSW's definition af socialt arbejde. Han problematiserer endvidere, at socialrådgivere handler ud fra normative betragtninger uden at være underlagt demokratisk kontrol, og argumenterer for, at gyldige beslutninger er dem, der er truffet under modsigelsesfyldt kommunikation¹²⁶. Det virker dog i sig selv problematisk, at der skulle kunne findes modsigelsesfrie argumenter i forbindelse med løsning af sociale problemer, som hvis de kan karakteriseres som vilde formodentlig ikke ville have en objektiv bedste løsning. Den demokratiske kontrol med, hvad socialrådgivere gør, er ifølge Eriksen begrænset, og han betegner det som demokratiets sorte hul¹²⁷, fordi velfærden til borgerne bliver bestemt af instanser, der vanskeligt kan stilles til ansvar over for deres handlinger med teknokrati til følge¹²⁸. Eriksen anvender her en demokratisk og universalistisk diskurs i relation til faglighed i socialt arbejde med fare for selv at komme med normative betragtninger over, hvad der kan karakteriseres som fagligt og korrekt socialt arbejde. Ikke desto mindre kan demokratidiskursen være med til at udvikle og styrke fagligheden i det sociale arbejde, fordi den skaber bevidsthed om dialog og åbenhed med de tanker, der ligger bag ens handlinger for problemløsning.

Genren om faglighed i socialt arbejde drejer sig således også om, de redskaber og metoder praktikerne anvender i deres arbejde, og hvordan de kan karakteriseres som faglige. Thorsager et. al karakteriserer metodisk arbejde ud fra følgende betragtning: ” *Methodisk socialt arbejde skal være formålsrettet (formålstjenstligt), følge en plan for, hvordan og med hvilke midler målet skal nås (planlagt), samt være så systematisk, at fremgangsmåden kan gentages, dvs. reproduceres*¹²⁹ ”. Ordene ”formålstjenstligt”, ”planlagt” og ”systematisk” konnoterer blandt andet forberedelse, omtanke og strategi, og kan karakteriseres som en mere logisk, planlægningsdiskurs, som er knap så idealistisk som demokratidiskursen, og umiddelbart lettere lader sig omforme til praksis. Denne definition siger imidlertid ikke noget om, hvad det er metoderne er rettet imod, og kunne tilføjes Guldagers definition: ” *Socialt arbejdes metoder er en strategisk udformet, planmæssig og systematisk anvendelse af bestemte midler og fremgangsmåder rettet mod en stabilisering eller forandring af et givet socialt problem, som forstås på bestemte måder*¹³⁰ ”. Begreberne ”planmæssig”, ”systematisk” og ”strategisk” er alle flydende betegnelser som i den foregående definition, idet de ikke er fastlåst til en enkelt diskursiv praksis og tilhører det diskursive felt, men artikuleres

¹²⁵ Eriksen, Erik Oddvar, (2001), p. 18

¹²⁶ Eriksen, Erik Oddvar, (2001), p. 25

¹²⁷ Eriksen, Erik Oddvar, (2001), p. 43

¹²⁸ Eriksen, Erik Oddvar, (2001), p. 203

¹²⁹ Thorsager, Linda et. al, (2007), p. 30

¹³⁰ Guldager, Jens, (2002), p. 4

i Guldagers definition ved at etablere en relation til sociale problemer. De ovennævnte begreber får først mening i hans definition, når de sættes i relation til forandring eller stabilisering af sociale problemer, altså det en systematisk, strategisk og planmæssig fremgangsmåde er rettet mod. Der kan ligeledes i de to definitioner identificeres en interdiskursivitet, der trækker på allerede eksisterende diskurser om planlægning og strategi, hvilket på længere sigt kan medføre forandringer i diskursen. Til grund for valg af metoder ligger der ifølge Guldager en problemforståelse, hensigter og mål samt forandringstanker og strategier, og han understreger, at det bliver et kvalitetskrav til en konsistent metodeanvendelse, at praktikerne er eksplicit i forhold til disse forhold¹³¹. Det modsatte af dette betegnes som tavs viden¹³², der kan være vanskelig at karakterisere som faglig, hvis den forbliver tavs.

1.33. Den personlige professionalitet og tavs viden som kundskabsgrundlag

Faglighed er under indkredsning af begrebet også betegnet som værdier, empirisk viden og sproglige formater. Det er alle flydende betegnelser, der først får mening i relation til noget, hvor de i denne sammenhæng er sat i relation til tavs viden med et indhold, der karakteriserer den professionelle med en personlig professionalitet, og hvor der gennem dekonstruktion tegner sig en ny konstruktion af tavs viden.

Der er tale om en anden viden end den formelle, samt om en kundskab, der er praksisnær¹³³, bygger på erfaring, og som i modsætning hertil, ifølge Thorsager et. al, er en viden, der vanskeligt lader sig karakterisere som faglig¹³⁴. Guldager karakteriserer den som en slags opøvet intuition, der udgør en form for ubevidst handleberedskab, samt at det må være et kvalitetskrav til det sociale arbejde, at praktikerne bestræber sig på at begrebsgøre sine forståelser og handlinger¹³⁵. Det må utvivlsomt være et krav, at den viden man anvender, er eksplicit og utrykt gennem sproglige formater, førend den kan efterprøves og tildeles en faglig forståelse. Ikke desto mindre beskrives den som ”praksisnær”, ”bygger på erfaring” samt en ”slags opøvet intuition”, hvilket også beskriver tavs viden som mere personlig end den mere formelle faglige viden, og spørgsmålet er om personlige kompetencer kan adskilles fra den faglige kompetence i socialt arbejde¹³⁶. Eftersom det ofte er individer med vilde problemer, som socialrådgivere sidder overfor, er det ikke nødvendigvis tilfredsstillende at arbejde med

¹³¹ Guldager, Jens, (2002), pp.4-7

¹³² Guldager, Jens, (2002), p. 8

¹³³ Eriksen, Erik Oddvar, (2001) p. 56

¹³⁴ Thorsager, Linda et.al, (2007), p. 110

¹³⁵ Guldager, Jens, (2002), p.8

¹³⁶ Weicher, Inge og Laursen, Per Fibæk, (2003), p. 217

en formel viden, og muligvis uundgåeligt ikke at bruge personlige kompetencer i arbejdet. Det kunne betegnes som en balance mellem nærhed og distance gennem udøvelse af kommunikativ praksis, også betegnet som professionelt nærvær¹³⁷. Ved professionelt nærvær forstås en særlig blanding af distance og indlevelse, der består af henholdsvis ydre sansning og refleksion, samt indre sansning og intuition¹³⁸, og på den måde kan tavs viden, hvis den bliver begrebsgjort, mere være et udtryk for en personlig professionalitet, og dermed en del af socialrådgiveres faglighed, der ikke så meget udvikles under uddannelsen, men mere i tilknytning til praksis byggende på empirisk erfaring. Den vil dog stadig ikke kunne falde ind under metodebegrebet med udgangspunkt i ovenstående definitioner af metoder, der skal være målrettede, strategiske og planlagte, men den kan være med til at konstruere en mere konstruktiv forståelse af socialrådgiveres faglige kundskabsgrundlag, samt en forståelse af socialrådgivere som professionelle med både personlige og faglige kompetencer.

1.34. Professionsdiskursen

Der er således mange forsøg på at italesætte faglighed i socialt arbejde, hvilket yderligere understreges af udviklingstendenser såvel inden for den offentlige sektor som det sociale arbejde. Disse tendenser kan betegnes under begrebet New Public Management, der dækker over en række styringsredskaber som kontraktstyring, hvilket blandt andet har medført øget fokus på kontrol og afrapportering. Det har endvidere betydning for den evalueringstendens der ses af den offentlige sektor med konsekvenser for de professionelle¹³⁹. Som beskrevet i historik afsnittet er der en parallel mellem udviklingen i velfærdsstaten og det sociale arbejde, hvilket også afspejles i dag, hvor der ses en tendens til, at staten søger at legitimere sig gennem brug af flere diskurser, mål, metoder og retningslinjer. Det synes at give de professionelle nogle andre betingelser i form af introduktion af markedsmekanismer og managementstrategier lånt fra den private sektor¹⁴⁰, og således er fagforeningerne gået ind i forandringsprocessen med et behov for, og et ønske om at legitimere deres berettigelse¹⁴¹. Dansk Socialrådgiverforening vedtog i januar 2008 en professionsstrategi¹⁴², som udgør en plan frem til år 2012¹⁴³ for, hvordan socialrådgivere skal møde fremtidens udfordringer og muligheder. Det følgende er en analyse af deres italesættelse af socialrådgivere som professionelle med baggrund i den interdiskursivitet beskrivelserne trækker på.

¹³⁷ Kristiansen, Marianne og Bloch-Poulsen, Jørgen, (1999)

¹³⁸ Kristiansen, Marianne og Bloch-Poulsen, Jørgen, (1999), p. 18-21

¹³⁹ Greve, Carsten, (2002), pp.3-4

¹⁴⁰ Weicher, Inge og Laursen, Per Fibæk, (2003), p. 58

¹⁴¹ Moos, Lejf et. al, (2004) p. 8

¹⁴² Dansk Socialrådgiverforening, (2008a), p. 4

¹⁴³ Dansk Socialrådgiverforening, (2008a), p. 3

Baggrunden for professionsstrategien er de mange forandringer på: ”*Socialrådgivernes beskæftigelsesområder, kommunalreform, uddannelsesreform, arbejdsmarkedets udvikling og det sociale arbejdes metoder, nye styreformer og velfærdssamfundets udvikling i det hele taget*¹⁴⁴”, som skaber en række udfordringer for de professionelle, og parallellen til de professionelle og velfærdsstatens udvikling fremgår tydeligt i formuleringen. Sproget i DS’ professionsstrategi er kontant som følge af en legitimeringsdiskurs, hvor der ikke stilles spørgsmålstejn ved om socialrådgivere kan betegnes som en profession¹⁴⁵: ”*Vi har besluttet, at vi definerer os som en profession, uanset hvad andre måtte mene om dette*¹⁴⁶”. Det kan tolkes som et forsøg på definitivt at lukke diskursen om rettighederne til det eksklusive professionsbegreb. I den forbindelse er det professionens vision, at alle ved, at socialrådgivere er uundværlige, når sociale problemer skal løses, opdages, forebygges og debatteres, fordi professionen, ifølge Designteamet bag strategien, har et behov for anerkendelse og synlighed¹⁴⁷, hvilket blot accentuerer legitimeringsdiskursen. Professionsstrategien indeholder blandt andet som nævnt en vision, samt en mission og et slogan, hvilket er begreber, der normalvis ikke er at finde i en klassisk debat om socialt arbejde og socialrådgivere, fordi de mere er i overensstemmelse med en managementorienteret diskurs. Det understreges ved brugen af ordet ”*strategi*”, der ofte sættes i forbindelse med det private, som eksempelvis virksomhedsstrategi og salgsstrategi. Under hensigten med at udforme et slogan for socialrådgivere står der i rapporten: ”*Vi skal skabe en klar profil – et brand – så alle ved, hvorfor socialrådgivere er uundværlige*¹⁴⁸”, og forslaget lyder: ”*Socialrådgiverne vi hjælper dig videre*¹⁴⁹”. Ordet brand set i relation med sloganet skaber konnotationer til det private arbejdsmarked, der ofte er mere kendt for at være serviceminded med plusord, der skaber positive konnotationer om virksomheden som pålidelig, brugervenlig og effektiv. Endvidere er det en kommerciel diskurs, der konnoterer en vare, der udbydes på markedet, og kunne minde om en reklamekampagne. I beskrivelsen af professionens kompetencer og roller i 2012¹⁵⁰, bruges der blandt andet ord om socialrådgiveren som innovator, iværksætter og policymaker, der alle trækker på managementorienterede diskurser, hvorimod socialrådgiveres nuværende roller beskrives som eksempelvis myndighedsudøver, rådgiver og vejleder samt koordinator, hvilket er begreber, der er relateret til det sociale arbejdes diskurs.

¹⁴⁴ Dansk Socialrådgiverforening: Resolution om udarbejdelse af en professionsstrategi

¹⁴⁵ Dansk Socialrådgiverforening, (2008a), p. 4

¹⁴⁶ Dansk Socialrådgiverforening, (2008a), p. 4

¹⁴⁷ Dansk Socialrådgiverforening, (2008a), p.6

¹⁴⁸ Dansk Socialrådgiverforening, (2008a), p.6

¹⁴⁹ Dansk Socialrådgiverforening, (2008a), p.6

¹⁵⁰ Dansk Socialrådgiverforening, (2008a), p.12

Om hvordan professionsstrategien forholder sig til socialrådgivernes faglighed skriver de blandt andet under professionens svagheder, at socialrådgivere har en uklar faglig profil, mangler specialistkompetencer, samt at faget ikke er tilstrækkeligt vidensbaseret, mens de under professionens styrker, skriver, at de er fagligt bredt funderede¹⁵¹. Det kan tolkes som om der ikke helt hersker klarhed over socialrådgiveres vidensgrundlag, eftersom de både beskrives som fagligt bredt funderede samtidig med, at deres vidensgrundlag ikke er tilstrækkeligt solidt. De strategiske mål for faglighed og kompetencer¹⁵² omhandler dog heller ikke tilsvarende en direkte og målrettet styrkelse af det vidensgrundlag, der beskrives som utilstrækkeligt, men handler i større grad om, at socialrådgivere skal sætte dagsordenen for forskning, flere socialrådgivere der forsker, inddragelse i udviklings- og forskningsarbejde, samt at socialrådgivere skal sidde med overalt, hvor vilkårene for professionen drøftes. Umiddelbart er der en form for diskrepans mellem deres omtale af en uklar faglig profil og ønsket om at være med i forskning, hvilket kan være vanskeligt, hvis man ikke er solidt fagligt funderet. Derfor bør professionsstrategien nok snarere opfattes ud fra et professionsperspektiv, hvor det handler om at legitimere sig gennem forhandlingskompetence. Professionsstrategien kan netop ses som et udtryk for et forsøg på at omstille sig gennem nye former for artikuleringer af det sociale arbejdes diskurs omkring socialrådgivere og deres faglighed generelt, og er udtryk for en interdiskursivitet, der trækker på dominerende diskurser som management- og promoveringsdiskurser med mulighed for potentiale for forandring af den faglige italesættelse og mere professionel autonomi til fagudøverne.

1.35. Delkonklusion

Diskursen om det sociale arbejde bidrager i særdeleshed til at italesætte socialrådgiveres faglighed, hvor de flydende betegnelser, der indgår i indkredsningen af begrebet gennem forskellige artikuleringer sættes i relation til metoder, viden og værdier i et forsøg på at lukke diskursen. Det viser, at faglighed ikke alene består af formel viden, men også af socialrådgiveres mere personlige kompetencer. Endvidere kan det konkluderes, at der ud fra et professionsperspektiv er tale om en legitimeringsdiskurs, hvor socialrådgivere som fagpersoner har en tæt forbindelse til udviklingstendenser i velfærdsstaten og socialpolitikken. Italesættelsen af socialrådgiveres professionelle praksis kan få sociale konsekvenser for faget, idet den trækker på nogle af tidens dominerende diskurser, som eksempelvis er managementorienterede med potentiale for forandring i den professionelle praksis mod større grad af profilering af faget.

¹⁵¹ Dansk Socialrådgiverforening, (2008a), p.7

¹⁵² Dansk Socialrådgiverforening, (2008a), p.14

1.36. Ad. 2 Hvordan udvikles udøvelsen af professionel autonomi i relation til løsningen af sociale problemer?

Besvarelsen af dette analyse spørgsmål belyser, at socialrådgivere ikke er alene om at træffe beslutninger om valg af metode samt de mål og hensigter, der danner baggrund for løsningen af et socialt problem. Arbejdsevnetoden inddrages som et eksempel på metodestandardisering i forbindelse med human processing-løsninger, der hver har deres rationale, og viser, at dette til trods kan metodestandardisering og skøn fungere som et både og.

1.37. Sociale problemer, human processing- løsninger og metodestandardisering

Som beskrevet tidligere er sociale problemer vanskelige at definere¹⁵³, og fordi de ofte også kan karakteriseres som vilde, er det problematisk at finde en objektiv bedste løsning. Dette til trods er det politikernes legitime opgave at definere målsætninger og handlingsanvisninger af offentligt ansattes opgaver¹⁵⁴, hvilket følgelig begrænser socialrådgiveres muligheder for professionel autonomi. Følgende kapitel belyser, hvordan der imidlertid, kan opstå diskrepans mellem sociale problemers karakteristika, human processing-løsninger og metodestandardisering.

”Formålet med human processing-løsninger er at påvirke mennesker processuelt, så de opnår kompetence til at begå sig i samfundet. Der arbejdes med metoder, som i deres virkninger ikke er kausale eller entydige¹⁵⁵”. Heroverfor kan metodestandardisering være problematisk, eftersom det kan være vanskeligt at opstille faste kriterier til løsning af sociale problemer. Ikke desto mindre kan det blive nødvendigt at ”tæmme” de vilde problemer gennem standardiserede metoder for at undgå tilfældige løsninger, der ikke kan efterprøves, også betegnet som demokratiets sorte hul¹⁵⁶. Socialministeriet udgav i 2001 et læringshæfte kaldet Metodevejen¹⁵⁷, som handler om, hvordan man kan tage udgangspunkt i borgerens behov ved at arbejde metodisk. Den kan ses som et forsøg på metodestandardisering, selvom det i hæftet understreges, at der ikke er tale om at udvikle en fælles universalmetode, men skriver i samme åndedrag, at kvalitet erfaringsmæssigt kan opnås gennem brug af *”fælles metoder¹⁵⁸”*, og undgår derved brug af begrebet *standardiserede metoder*. Diskursen i metodevejen er præget af de samfundsmæssige tendenser som følge af NPM¹⁵⁹, som dokumentation af

¹⁵³ Jf. kapitel: Perspektiver på sociale problemer

¹⁵⁴ Krogstrup, Hanne Kathrine, (2006), p. 27

¹⁵⁵ Krogstrup, Hanne Kathrine, (2002), p. 124

¹⁵⁶ Eriksen, Erik Oddvar, (2001), p. 43. Jf. også kapitel: Diskursen om det sociale arbejde og genren faglighed

¹⁵⁷ Metodevejen er en del af Projekt Socialforvaltning, der handler om samspillet mellem borger og forvaltning

¹⁵⁸ Socialministeriet, (2001a), p. 8

¹⁵⁹ Jf. kapitel: Professionsdiskursen

indsatsen, samt fokus på effekter og resultater¹⁶⁰. Ulemperne ved kvalitetsmåling er ifølge Krogstrup, at humanprocessing- løsninger, der netop er baseret på faglighed, individualitet og fleksibilitet ikke inddrages, hvilket betyder, at behov, der ikke er i overensstemmelse med de etablerede standarder ikke kan indfries¹⁶¹. I forhold til diskursen i Metodevejen kan der her identificeres en antagonisme med et rationale om at skabe fælles metoder til brug for dokumentation af indsatsen, og på den anden side et individorienteret rationale. Det vil sige, at hvis standarden defineres for snævert, og socialrådgiveren er fokuseret på at overholde standarden frem for løsningen af det sociale problem, er der en risiko for, at fagligheden negligeres til fordel for forfølgelse af standarden, hvor socialrådgiverens moralske ansvar tilsidesættes¹⁶². I denne argumentation, italesættes socialrådgiverens autonomi som en del af fagligheden, og konnoterer, at friheden til at handle har betydning for refleksionsevnen og det etiske ansvar, hvis standardiserede metoder får førsteprioritet uden hensyntagen til andre forhold, som eksempelvis at se borgeren som et unikt individ, og ikke blot endnu en der skal passe til en metode. På den måde vil, der ikke ligge en faglig vurdering til grund for valget af en metode over for løsningen af et socialt problem, men mere ud fra det som Krogstrup med henvisning til Bauman, betegner som en procedurerationalitet, der har større fokus på, at metoderne overholdes i loyalitet over for organisationen eller politikken¹⁶³. Set ud fra et organisationsperspektiv, vil der ved en høj struktureringsgrad være mindre frihed til den enkelte medarbejder, da dennes adfærd er styret efter regler, rutiner og standardisering, mens medarbejderne ved en lav struktureringsgrad er udstyret med en selvstændig kompetence, der giver dem en større handlefrihed i arbejdet¹⁶⁴. Forvaltningen udgør derfor den fysiske ramme for professionel autonomi og metodestandardisering, hvor socialrådgivere ikke alene er bundet til at overholde politiske retningslinjer, men også organisationens værdier¹⁶⁵, hvilket tilfører socialrådgiveren en bestemt rolle. I Metodevejen står der at: ”Fagligheden skal praktiseres i grundlæggende loyalitet overfor den arbejdsplads og det politiske system, som sagsbehandleren er en del af. Den kommunalt ansatte rådgiver er slet og ret embedsmand¹⁶⁶”. En organisation i overensstemmelse hermed, ville være karakteriseret af en høj struktureringsgrad, eftersom der ved brug af ordet ”skal” er et imperativ i forbindelse med at praktisere grundlæggende loyalitet, og fremstår i højere grad som et påbud end hvis ordet ”bør” var blevet anvendt.” Endvidere skaber den sidste sætning ”slet og ret embedsmand” en form for forenkling, og er et argument, der definitivt forsøger at fastlægge socialrådgiveres

¹⁶⁰ Socialministeriet, (2001a), p. 12

¹⁶¹ Krogstrup, Hanne Kathrine, (2002), p. 128

¹⁶² Krogstrup, Hanne Kathrine, (2002), p. 129

¹⁶³ Krogstrup, Hanne Kathrine, (2002), p. 129

¹⁶⁴ Bømler, Tina Ussing, (2003), p. 13

¹⁶⁵ Organisationsperspektivet og den sociale praksis vil blive inddraget mere udførligt under ad.3

¹⁶⁶ Socialministeriet, (2001a), p. 35

funktion. Begrebet embedsmand konnoterer endvidere, at opgaverne udføres i tråd med politiske retningslinjer, og efterlader tilsyneladende ikke meget autonomi til socialrådgiveren. Metodestandardisering standardiserer og forenkler på den baggrund ikke alene det sociale arbejde, men tillige socialrådgiveres roller.

1.38. Arbejdsevne metoden mellem socialpolitik og socialt arbejde

Til trods for, at socialrådgivere er centrale aktører i udførelsen af socialt arbejde, er de således ikke alene om at vælge problemforståelse og metode¹⁶⁷ til løsningen af et socialt problem, eftersom de tillige er underlagt socialpolitiske hensigter og målsætninger. Et eksempel herpå er aftalen *Flere i arbejde*, som er præget af en nytterationalitet, hvor vejen til beskæftigelse er den kortest mulige, og hvor det skal kunne betale sig at arbejde¹⁶⁸. Følgende kapitel belyser, hvordan den professionelle autonomi udvikles i relation til løsningen af sociale problemer mellem socialpolitiske hensigter og det sociale arbejde i udførelsen heraf.

Socialrådgiveres arbejde er underlagt lovgivningen, som eksempelvis Lov om aktiv beskæftigelsesindsats, der ikke alene opstiller sagsbehandlingsregler, men som også ifølge § 4a, stk. 3 fastsætter regler om valg af metode ved vurdering af arbejdsevne i sager om revalidering og fleksjob¹⁶⁹, også kaldet arbejdsevne metoden. Den afspejler værdiskiftet i socialpolitikken fra passiv til aktivlinjen, og det betones, at det er vigtigt: ”(...) *at have for øje, når metoden skal indføres*¹⁷⁰”, hvor fokus på dette værdiskifte betones i citatet, som et udtryk for, hvor vigtigt arbejdsmarkedsperspektivet er. Endvidere udtrykker arbejdsevne metoden et andet menneskesyn, hvor: ”*Det menneskesyn, der nu ligger til grund for socialpolitikken (...) kan derimod udtrykkes ved en tro på, at mennesker har ressourcer og udviklingsmuligheder, og at mennesker udvikles ved aktiv handlen*¹⁷¹”. Det nyintroducerede menneskesyn kan karakteriseres som et mere dynamisk, aktivt og positivt syn på menneskers muligheder og egenskaber, beskrevet gennem plusord som ressourcer og udviklingsmuligheder med antonymer som problemer, begrænsninger og passivitet, som er begreber, der avendes til at beskrive menneskesynet i passivlinjen¹⁷². Socialrådgivere skal i stedet for at fokusere på problemer rette fokus mod borgerens ressourcer, hvilket har betydning for den problemforståelse praktikerne får i spil. I tillæg til dette skal der som

¹⁶⁷ Guldager, Jens, (2002), p. 10

¹⁶⁸ Beskæftigelsesministeriet, *Flere i arbejde*

¹⁶⁹ Jf. også § 2 i Bekendtgørelse om beskrivelse, udvikling og vurdering af arbejdsevne

¹⁷⁰ Socialministeriet, (2001b), p. 12

¹⁷¹ Socialministeriet, (2001b), p. 12

¹⁷² Socialministeriet, (2001b), p. 12

redskab til vurderingen af arbejdsevnen udarbejdes en ressourceprofil¹⁷³, som beskriver de elementer, vurderingen skal tage udgangspunkt i, og er på den måde en indskrænkning i socialrådgiveres autonomi, eftersom den opstiller temmelig klare kriterier for sagsbehandlingen. Den er således et eksempel på, hvordan den professionelle autonomi formes mellem socialpolitik og socialt arbejde, eftersom metoden er et socialpolitisk konstrueret redskab til brug i det sociale arbejde i relation til arbejdsløshed. Ydermere er metoden i overensstemmelse med Metodevejens begreb om metode, som opfattes som tilgang og værktøjer ud fra en funktionel synsvinkel med fokus på anvendeligheden, et fælles sprog og systematik¹⁷⁴. I forbindelse med indførelsen af metoden gennemførte Socialministeriet således også en landsdækkende uddannelsesindsats med henblik på at opkvalificere socialrådgivernes kompetencer til vurdering af arbejdsevnen, samt understøtte, at alle landets kommuner anvendte metoden i relevant sammenhæng¹⁷⁵. Dansk Socialrådgiverforening gav udtryk for, at ressourcefokuseringen i arbejdsevnetoden er den rigtige måde at organisere indsatsen, hvis den nuanceres med en forståelse af de problemer og belastninger, som også er en del af vilkårene for disse mennesker¹⁷⁶. I modsætning til Socialministeriets beskrivelse mener DS således, at også problemer og belastninger bør medtages, og betoner derfor stadig det menneskesyn, som Socialministeriet ønsker at bevæge sig væk fra, hvilket kan være udtryk for betydningsforhandlinger mellem den socialpolitiske- og det sociale arbejdes diskurs. Endvidere vurderede DS, at metoden gik meget tæt på borgeren, hvorfor det var vigtigt med tid til etisk og faglig refleksion for at blive bevidst om metoden, og om hvor tæt man kan tillade sig at gå på borgeren¹⁷⁷. Arbejdsevnetoden er således en afspejling af ændringen af diskursen, hvor der i højere grad fokuseres på aktivering frem for passiv forsørgelse, og er et arbejdsredskab til at sikre en systematisk indsats i relation til vurdering af arbejdsevnen. Den er en indskrænkning i autonomien, eftersom den skaber nogle retningslinjer for, hvordan socialrådgivere skal handle, og efterlader det således ikke til denne ud fra et fagligt skøn at afgøre, hvilken metode, der vurderes at være den optimale. Dette til trods er DS positivt stemt over for metoden, og den er endda medvirkende til at fremmane til etisk og faglig refleksion.

¹⁷³ Jf. § 6, og § 6, stk. 2 i Lovbekendtgørelse om aktiv beskæftigelsesindsats

¹⁷⁴ Socialministeriet, (2001b), p. 15. Jf. § 1, nr.5 i Bekendtgørelse om beskrivelse, udvikling og vurdering af arbejdsevne

¹⁷⁵ Socialministeriet, (2001b), p. 17

¹⁷⁶ Dansk socialrådgiverforening: Det rummelige arbejdsmarked, p. 4

¹⁷⁷ Dansk socialrådgiverforening: Det rummelige arbejdsmarked, p. 4

1.39. Delkonklusion

Den professionelle autonomi udvikles mellem det sociale arbejde og den socialpolitiske diskurs i relation til løsningen af sociale problemer, og til trods for, at der kan identificeres en antagonisme mellem metoderationalitet og et individorienteret rationale, er der imidlertid mulighed for, at skøn og metodestandardisering ikke nødvendigvis skal forstås som modsætninger, men som et både og. Arbejdsevne-metoden er et eksempel herpå, hvor den professionelle autonomi indskrænkes gennem regler for anvendelse af metode og redskaber i relation til vurdering af arbejdsevnen. Derigennem påvirkes socialrådgiveres problemforståelse, men som på samme tid videreudvikles i det sociale arbejde med mulighed for en styrket faglighed, hvis metodestandardisering udøves under etisk refleksion ligesom DS' modtagelse af metoden i modsætning til en procedurerationaliseret logik.

1.40. Empirisk analyse

6.1 Ad. 3 Hvordan italesættes og udvikles socialrådgivernes faglighed og professionelle autonomi i det sociale arbejde i praksis på beskæftigelsesområdet?

Besvarelsen af dette analysespørgsmål belyser ud fra det kvalitative fokusgruppeinterview, hvordan de to socialrådgiveres faglighed og professionelle autonomi formes af den organisation de er en del, samt ud fra deres italesættelse og forskellige artikulationer i relation til de tematiske emner i interviewet; sociale problemer, faglighed, konteksten og professionel autonomi samt magt/etik, som er et tema de selv fremdrager. I analysen er der overlap de forskellige temaer imellem, hvor eksempelvis temaet sociale problemer også siger noget om temaerne faglighed og professionel autonomi, hvorfor temaerne i analysen ikke er skarpt adskilte.

1.41. Faktaboks om Jobcenter X

Organisering

Jobcenter X er hører under Familie og Beskæftigelsesforvaltningen, der består af et sekretariat, et Job og Virksomhedscenter, Jobcenter Integration, Jobcenter Ung, et Revalideringscenter, et Projektafsnit, et Sprogcenter samt syv decentrale jobcentre, hvoraf Jobcenter X er et af dem. Den består af et sygedagpenge- og et kontanthjælpsområde¹⁷⁸.

Arbejdsområder¹⁷⁹

Jobcentret varetager den beskæftigelsesrettede indsats for:

- Revalidender og personer, der har varige helbredsproblemer

¹⁷⁸ Analysen er afgrænset til kontanthjælpsområdet. Jf. kapitel: Kriterier for udvælgelsen

¹⁷⁹ Læseren gøres opmærksom på, at det således ikke er jobcentret, der varetager visitationen, som foregår i Job- og vejledningsteamet.

- Personer berettiget til fleksjob
- Ledige på 25 år og derover med problemer udover ledighed
- På nuværende tidspunkt er der ansat fire medarbejdere i kontanthjælpsområdet, og de har cirka 80 sager per person fordelt efter sagernes tyngde.

De to interviewede

Er begge 29 år, og blev uddannet i henholdsvis januar 2006, og januar 2007, og har siden været ansat i Jobcenter X.

1.42. Organisation og diskursorden

Socialt arbejde foregår inden for nogle rammer, som påvirker socialrådgiveres muligheder for handling samt den socialfaglige udformning af dette arbejde. Forvaltningen, herunder jobcenteret udgør rammerne eller konteksten for socialrådgivernes arbejde, og karakteriseres ud fra et organisationsperspektiv som en organisation¹⁸⁰, og som beskrevet under den teoretiske analyse i ad. 2, alt efter struktureringsgrad påvirker de professionelles autonomi. Om Jobcenter X er karakteriseret af lav eller høj struktureringsgrad er vanskeligt at konkludere, men ud fra virksomhedskulturen, der handler om de normer og værdier, der kommer til udtryk i organisationen¹⁸¹, tyder det på, at der i hvert fald i den sammenhæng er tale om lav struktureringsgrad. Set ud fra et diskursanalytisk perspektiv, kan jobcenteret også betegnes som en diskursorden¹⁸², som er summen af alle de genrer og diskurser brugt inden for en social institution eller et socialt domæne. Jobcenteret er således både en organisation og en diskursorden, hvilket er udgangspunktet for følgende analyse af de værdier og ideer, der bruges til at beskrive den. Det antages, at disse overordnede elementer, som beskrives for Familie- og beskæftigelsesforvaltningen også afspejles i Jobcenteret.

Værdigrundlaget beskrives som professionalisme, kompetenceudvikling, engagement, samarbejde og respekt¹⁸³. Det er alle er brede og åbne værdier, der efterlader den enkelte et stort selvstændigt rum for at tolke og forme eksempelvis sin egen professionalisme og engagement, hvilket tyder på en lav struktureringsgrad i den sammenhæng. Om professionalisme, og kommunens forpligtelser, står der blandt andet: *”At efterleve vedtagne beslutninger og prioriteringer i det daglige uanset egne personlige ønsker eller holdninger”*. Udsagnet udtrykker den opfattelse, at professionel handling er at tilsidesætte egne holdninger i forhold til krav i lovgivningen, hvilket viser loyalitet hermed. Om kompetenceudvikling står der: *”Kompetenceudvikling er summen af den enkelte medarbejders personlige, faglige og sociale færdigheder og viden, som bringes i handling på arbejdspladsen i hverdagen”*. Og man forpligter sig på at: *”At tage initiativ til udvikling og forbedringer på arbejdspladsen*

¹⁸⁰ Ussing, Tina Bømler, (2003), p. 11

¹⁸¹ Ussing, Tina Bømler, (2003), p. 14

¹⁸² Jørgensen, Marianne Winther og Phillips, Louise, (1999), p. 83

¹⁸³ Materialet er indhentet fra kommunens egne pjecer: Værdigrundlag (2006), Mål og Strategier (2008).

gennem refleksion og dialog". Sammenholdt med analysen i ad.1, er der her tale om en organisation der netop opfatter kompetencer som både personlige og faglige på en arbejdsplads, hvor der er mulighed for refleksion og dialog for at skabe faglig såvel som personlig udvikling. Engagement og samarbejde er endda to forhold knyttet til personlige kompetencer, og under engagement står der eksempelvis, at man forpligter sig på at: "*At fremme et positivt omdømme/image for Familie- og Beskæftigelsesforvaltningen (...)*", hvor engagement betyder, at medarbejdere såvel som ledere har en ansvarsbevidst og aktiv indstilling til indsatsen. Ud fra det teoretiske perspektiv om diskursorden, kan der derfor identificeres en genre om værdier, der består af diskurser om professionalismisme, kompetenceudvikling, engagement og samarbejde, der bruges som en måde at ensrette og skabe et fælles fodslag på. Endvidere fremgår det af ordet image, at der er tale om en diskurs inspireret af diskurser om management, hvilket yderligere understreges af deres formulering om en udviklingsstrategi med en vision og mission ligesom i DS' professionsstrategi. Helhed betones tillige som et vigtigt nøgleord, idet mange af borgernes problemstillinger hænger tæt sammen, og handler derfor om at se det enkelte menneske i sin helhed, hvilket er en diskurs mere i overensstemmelse med det sociale arbejde, som det fremgår i nærværende projekt¹⁸⁴. Under visionen skal Familie- og beskæftigelsesforvaltningen: "*(...) kunne måle sig med de bedste virksomheder i Danmark (...)*". De beskriver sig selv som en virksomhed, hvilket normalvis er en beskrivelse af en organisation inden for det private, og diskursordnen er således præget af diskurstyper herfra. Den er også præget af en ansvarlighedsdiskurs, idet der under missionen om at skabe et godt hverdagsliv for borgerne står, at det forventes, at borgeren selv påtager sig et ansvar.

Diskursordnen er således præget af en genre om at profilere sig gennem diskurser om ansvarlighed, helhed og mere managementorienterede diskurser, hvilket er væsentlig viden som forudsætning for at forstå de to socialrådgiveres italesættelse af frontlinjen.

1.43. Arbejdsløshed - et socialt problem

I afsnittet om Perspektiver på sociale problemer, fremgår det, at de ikke er entydige og svære at definere. I den forbindelse kan sociale problemer ses på et problemkontinuum med vilde og tamme problemer, som modpoler, og i overensstemmelse hermed, virker det som om de to socialrådgivere har vanskeligt ved at definere, konsekvenser ved at være arbejdsløs i relation til temaet sociale problemer.

De taler om, at det har store konsekvenser, men har derudover svært ved at konkretisere, hvilke konsekvenser det kan være, og adspurgt om de kan sige noget, om hvilke

¹⁸⁴ Jf. kapitel: Indkredsning af begrebet socialt arbejde, og det sociale arbejdes diskurs

konsekvenser, svarer B: ”(...) *Altså at være arbejdsløs er en ting, men der er ofte flere barrierer ved at være arbejdsløs (...) jamen det kan være et misbrug, det kan være noget socialt, hele deres psyke eller bare den holdning de har(...). Så dem vi har fået, de har helt klart nogle barrierer ved at være arbejdsløse*¹⁸⁵.” B’s svar, tyder på, at eftersom arbejdsløshed som socialt problem ikke entydigt lader sig afgrænse, er det også svært at komme med konkrete bud på, hvad konsekvenserne er. På spørgsmålet om, hvem der kan stilles til ansvar i forbindelse med arbejdsløshed er svaret klarere, som A formulerer det: ”*Så det er et fælles ansvar, og vi...vi bruger også meget tid på at gøre det klart for vores borgere, at de har et medansvar...Vi kan ikke gøre det alene. Det er klart de skal også motiveres af os, men de skal også selv være motiveret i en vis grad. Og have et medansvar*¹⁸⁶”. Svaret afspejler den ansvarlighedsdiskurs, der er en del af jobcenterets diskursorden, og som kan identificeres med værdiskiftet i beskæftigelsespolitikken fra passiv- til aktivlinjen. Borgeren skal således i en vis grad være motiveret, men det er også socialrådgiverens ansvar at motivere borgeren. I forbindelse med diskursen om ansvar og arbejdsløshed gentager begge rådgivere borgerens medansvar, hvilket kan tolkes som et krisepunkt¹⁸⁷, hvorfor det gentages som en måde at overbevise på, at det er i orden, at sige, at borgeren også selv har et ansvar. A tilføjer: ”(...) *men det er jo blevet sådan, at det er borgerens eget ansvar, de skal være aktive i egen sag, ellers kan de jo faktisk gå ind at miste deres kontanthjælp (...) og det er jo også noget, der springer ud af retssikkerhedsloven og i forhold til at de skal have lov til at medvirke i egen sag. Og vi skal også være gode til at lægge ansvaret tilbage og opgive lidt af den magt vi har som rådgivere, for der har man ret meget magt*¹⁸⁸”. For det første, viser socialrådgiverens svar en sammenhæng med aktivlinjen, samt Retssikkerhedslovens § 4, der betoner borgerens ret til medvirken i behandlingen af sin sag¹⁸⁹, hvilket hun også fremhæver gennem intonationen ved at lægge tryk på ”aktiv” og ”lov”, og for det andet introducerer hun et nyt tema, som er magt. At hun bringer emnet magt op er interessant, eftersom det ikke er et tematisk emne i interviewet, hvorfor der heller ikke er udformet dynamiske spørgsmål til det. Dette til trods nævner A flere gange begrebet, hvilket kan tolkes som et udtryk for, at hun forholder sig reflektivt til sit arbejde, at hun er bevidst om de forskellige måder at forvalte sin myndighedsrolle på, samt de problematiske forhold, der er knyttet hertil¹⁹⁰. A nævner endvidere mikro, makro og meso, som henholdsvis borgeren og socialrådgiveren, samfundet

¹⁸⁵ Interview, p. 1

¹⁸⁶ Interview, p. 2

¹⁸⁷ Jørgensen, Marianne Winther og Phillips, Louise, (1999), p. 132

¹⁸⁸ Interview, pp. 2-3

¹⁸⁹ Lovbekendtgørelse om retssikkerhed og administration

¹⁹⁰ Senere i interviewet tager jeg emnet op ved at spørge til deres etiske overvejelser i forbindelse med blandt andet magt, som inddrages under kapitlet: Faglighed i praksis.

og regeringen¹⁹¹, hvilket viser, at A også medtænker et bredere samfundsperspektiv i forbindelse med arbejdsløshed, og er derfor udtryk for en mere fælles-ansvars diskurs, hvor arbejdsløshed ikke alene tilskrives individuelle barrierer, og underbygger samtidig hendes rolle som en reflektiv professionel. Forståelsen afspejler endvidere den brede forståelse af individet, som tillige påvirket af de samfundsmæssige betingelser, det omgives af, hvilket også er i overensstemmelse med IFSW's definition af socialt arbejde, som beskrevet tidligere.

1.44. Individuel socialfaglig indsats

I relation til temaet sociale problemer er de interviewede blevet bedt om at forholde sig målene med at komme i arbejde, som de vurderer til at være individuelle, og nævner ikke den overordnede socialpolitiske målsætning, som eksempelvis fremgår af lovreformen *Flere i arbejde*, der som tidligere nævnt har en beskæftigelsesrettet diskurs med fokus på den korteste vej til arbejdsmarkedet. Årsagen hertil kan være, at de arbejder med de borgere, der har problemer udover ledighed, hvor målsætningen om den korteste vej til arbejdsmarkedet kan være svært forenelig med en mere individuel socialfaglig indsats. Det vilde problem kan være vanskeligt at tæmme i den sammenhæng.

”Jeg kan kun sige inde hos mig. Der er det jo selvfølgelig først skal du vurdere, hvad for en person du sidder med, er det fysisk, psykisk karakter eller hvad er det, er det social karakter. (...) alt afhængig efter selvfølgelig hvor mange ressourcer de har så skal vi finde et mål¹⁹².”
”Man er nødt til at lave individuel socialfaglighed på hver enkelt der kommer ind af døren¹⁹³.”
A udtrykker høj affinitet over for det hun siger ved brug af pronomener som *mig* og *jeg*, hvilket viser, at hun står ved det hun siger. Socialrådgiverne oplever således tilsyneladende heller ikke inkongruens mellem en individuel socialfaglig indsats og en arbejdsrettet indsats, hvilket tyder på at være i overensstemmelse med sagsbehandlingernes holdning i en kvalitativ undersøgelse om beskæftigelsesindsatsen over for ikke arbejdsmarkedsparede ledige¹⁹⁴.

Citatet fortæller endvidere noget om den diskursive praksis som socialrådgiver-borger samtalen, der viser, hvordan hun arbejder ved at vurdere gennem en kategorisering af, hvem hun sidder over for, og hvilke problematikker personen har. Endvidere afspejler hendes fokus på ressourcer arbejdsevnetodens diskurs om at se på ressourcer frem for problemer, hvilket indikerer, at hendes faglighed er udviklet af metoden, samt at det er muligt at tæmme det vilde problem gennem denne. Desuden skal der være et mål med arbejdet, og sammenholdt med Guldagers og Thorsagers definition på metodisk arbejde, er der visse overensstemmelser,

¹⁹¹ Interview, p. 2

¹⁹² Interview, p. 3

¹⁹³ Interview, p. 4

¹⁹⁴ Hohnen, Pernille et. al, (2007), p. 21

eftersom hun arbejder ”formålstjenstligt og planlagt”, og det er rettet mod ”et givet socialt problem”.

1.45. Handlemuligheder gennem indflydelse på vurdering

De to socialrådgivere føler derfor også, at de har gode handlemuligheder i forhold til deres arbejde. A siger: ”(...) fordi det vi laver hernede i forvaltningen, det er basisarbejde, det er fundamentet, det er her sagen starter¹⁹⁵”, og B supplerer: ”Det er afklaringen, det skriftlige, det vil sige vurderingen af det¹⁹⁶”. Der kan spores en vis entusiasme omkring dette samtaleemne, og de virker meget engagerede og dedikerede, og det kan mærkes, at de to socialrådgivere virkelig brænder for deres arbejde. De er frontarbejdere helt ude i frontlinjen. ”(...) vi ved godt, hvad der skal til, og hvis jeg orienterer min borger, snakker med min borger, sørger for min borger ved, hvad det her handler om, har fået den rette vejledning og rådgivning både i forhold til tidsperspektiv og det hele, jamen så er det fedt og sidde og lave en ressourceprofil, og så bare vide, at den her, den går sgu igennem¹⁹⁷”. Det socialrådgiveren udtrykker her, er en entusiasme og en gejst ved sit arbejde, og det viser både, hvordan hun oplever sit arbejde, som meningsfuldt, samt hvori det består. Der er både et tidsperspektiv, der skal overholdes, og en ressourceprofil, der skal uarbejdes, men inden for disse rammer, er der handlemuligheder. I den forbindelse italesætter de ikke ressourceprofilen og skøn, som værende i modstrid med hinanden, hvilket i lighed med analysen under ad.2 kan tolkes som om de vurderer, at de kan fungere som et både og.”(...) det er tit hvor gode vi er til at tegne et billede af den her borger og deres situation, der er med til hvordan beslutningen bliver taget, og hvad for en retning det falder ud¹⁹⁸”, og senere siger hun om vurderingen: ”der synes jeg godt vi kan have meget indflydelse¹⁹⁹”, og nikker, som for at bekræfte sit udsagn eller for at overbevise interviewereren. Ud fra dette perspektiv har socialrådgiveren muligheder for at påvirke en afgørelse, hvis hun laver en god ressourceprofil, og dermed bliver den et redskab, der fungerer i samspil med den professionelle autonomi, der på samme tid udvikler hendes vurderingsevne, skriftlighed, helhedssyn og rådgivning, som en del af hendes faglighed.

1.46. ”Der er ikke nogen, der sidder, og strukturerer vores hverdag”

I relation til det tematiske emne omkring professionel autonomi, er de interviewede blevet bedt om at forholde sig til mængden af det administrative arbejde, og som A formulerer det: ”Jeg tror da det er klart, at hvis du spørger samtlige socialrådgivere, der sidder i et jobcenter

¹⁹⁵ Interview, p. 12

¹⁹⁶ Interview, p. 12

¹⁹⁷ Interview, p. 12

¹⁹⁸ Interview, p. 12

¹⁹⁹ Interview, p. 16

i en kommune, jamen så vil de sige, at der ikke er nok borgerkontakt²⁰⁰. Ud fra en analyse om modalitet tillægger A ikke høj affinitet til sætningen ved at generalisere holdningen til, at der er for lidt borgerkontakt tilhørende ”*samtlig socialrådgivere*”, og får på den måde udsagnet lidt på afstand samtidig med, at hun underbygger påstanden gennem generalisering, idet hun ikke er den eneste med den holdning. ”*Og hvis vi ikke kan få tid til at have de her samtaler med vores borgere ik, så kan vi heller ik lave det her fordybelsesarbejde, og så bliver det de administrative ting, som lovgivningen siger, at vi skal leve op til, der bliver første prioritet²⁰¹*”. Overholdelse af regler får ud fra dette interpretative repertoire, hvor konstruktionen er loyalitet mod organisationen og politikken, førsteprioritet, hvilket som beskrevet i ad. 2 kan karakteriseres som en procedurerationalitet, hvor konsekvensen kan være, at moralske og følelsesmæssige beslutninger tilsidesættes, og det personlige ansvar fralægges. Det får dels indflydelse på socialrådgiverens handlemuligheder, og dels hendes faglighed, hvis målet om overholdelse af lovgivningen får førsteprioritet, frem for det hun kalder fordybelsesarbejde, hvorfor det i sidste ende også får betydning for borgeren, der så bliver sekundær i forhold til regeloverholdelse. B supplerer: ”*(...) men det følger med forvaltningsarbejde...forvaltning det er tit noget, hvor man sidder med en masse papirarbejde og en masse administrativt. (...) Men vi har jo, hvad kan man sige frit slag som rådgiver i forhold til, at der er ikke nogen, der sidder og strukturerer vores hverdag²⁰²*”. B lægger tryk på ordet forvaltning som for at understrege begrebet, og de konnotationer det medfører, som eksempelvis papirarbejde, skriftlighed og administrativt arbejde. B bruger således begrebet ”forvaltning” som et interpretativt repertoire, der bruges som en ressource i den sociale interaktion til at konstruere en version af virkeligheden. I denne sammenhæng til at skabe et billede af socialrådgiverens arbejde som forvaltningsarbejde til at underbygge hendes pointe om, at det er en del af arbejdet. At hun gentager ordet understreger, at der muligvis også er tale om et krisepunkt, hvor det gentages for at betone pointen. Holdningen til mængden af det administrative arbejde beskrives ikke direkte som problematisk. Det er i modstrid med sagsbehandlerens holdning i en undersøgelse foretaget for SFI af Hohnen et. al om beskæftigelsesindsatsen over for de ikke arbejdsmarkedsparede ledige, idet sagsbehandlere på tværs af kommuner alle oplever det som problematisk²⁰³. A er mere forsigtig end B med hensyn til det mere optimistiske perspektiv, og det er muligt, at hun ville have valgt nogle andre interpretative repertoarer, og tillagt dem højere affinitet under et eneinterview, idet interaktionen ud fra et diskurspsykologisk perspektiv, har indflydelse på de interpretative repertoarer, man anvender. Endvidere repræsenterer de to socialrådgivere en ny generation,

²⁰⁰ Interview, p. 10

²⁰¹ Interview, p. 10

²⁰² Interview, p. 11

²⁰³ Hohnen, Pernille et. al, (2007), p. 127

eftersom de er unge og nyuddannede, og således ikke har oplevet skiftet fra passiv- til aktivlinjen, og derfor heller ikke mærket de mange reformer på området. Stigaard et. al har lavet en undersøgelse for SFI af kommunernes implementering af lovreformen *Flere i arbejde*, der viser, at sagsbehandlerne i højere grad er loyale over for lovgivningen end deres egne holdninger²⁰⁴, hvilket også kan være årsagen til det optimistiske perspektiv på den administrative del. Ikke desto mindre oplever de begge at være herrer over, hvordan deres arbejdsdag skal struktureres, idet der ikke er nogen, der strukturerer deres hverdag. De fremhæver i den forbindelse kompetencer som at kunne prioritere og arbejde struktureret som en god ballast, det administrative arbejde tilfører dem²⁰⁵. Det sociale arbejde bliver på den måde præget af en socialpolitisk diskurs, som i sidste ende har indflydelse på de to socialrådgiveres kompetenceudvikling.

1.47. Faglighed i praksis

Som beskrevet i ad. 1 så består socialrådgiveres kundskabsgrundlag af både personlige og faglige kompetencer i en personlig professionalitet, hvor faglighed, ifølge Caswell, er en blanding af værdier, modeller, tilgange, sproglige formater, empirisk viden, metoder, teknikker og forståelsesrammer²⁰⁶. Vi har allerede været inde på mange af disse elementer, men følgende afsnit er en mere indgående analyse af deres italesættelse af faglighed i praksis ud fra en analyse af nogle af de emner, der kan identificeres omkring det tematiske spørgsmål om faglighed og konteksten. Derudover er der på baggrund af det semistrukturerede interview formuleret et spørgsmål omkring etik i forbindelse med, at de gentagne gange selv tager emnet magt op.

På spørgsmålet om, om de har de redskaber de skal bruge i deres arbejde svarer A: ”*Ja det synes jeg. Vi har mulighederne. Men for os som socialrådgivere der er det meget os, der skal tage ansvaret for også i forhold til at udvikle os, og vi skal tage tid til at tage på et kursus (...) vi har alle mulighederne for ligesom at være klædt på til det.*”²⁰⁷. A udtrykker høj affinitet til sit udsagn, idet hun gennem pronomener som ”*jeg*” og ”*os*” tager ejerskab over sin holdning, samt identificerer sig med gruppen af socialrådgivere. Endvidere bruger hun en ansvarlighedsdiskurs, hvor socialrådgiveren har ansvar for egen læring, hvilket afspejler organisationens værdi om kompetenceudvikling. Den faglige sparring med kollegaer nævnes også som et middel til at styrke fagligheden²⁰⁸, hvilket flere sagsbehandlere også nævner i en

²⁰⁴ Stigaard, Mads et. al, (2006), p. 11

²⁰⁵ Interview, p. 11

²⁰⁶ Caswell, Dorte et. al, (2005), p. 23

²⁰⁷ Interview, p. 7

²⁰⁸ Interview, p. 7

undersøgelse foretaget for SFI af Thorsager et. al om metoder i socialt arbejde²⁰⁹. Thorsager et. al betvivler dog om den faglige sparring også indebærer dialog om individuelle fremgangsmåder, så det kan udvikles til reproducerbare metoder²¹⁰. Imidlertid betoner de to socialrådgivere muligheden for at have nogle gode kollegaer, som udgør et fagligt stærkt makkerskab, fordi de føler, at de derigennem udvikler sig fagligt i deres arbejde²¹¹. A har tillige den vinkel på det, at man kan bruge de ressourcer, man har som socialrådgiver, og således tage socialrådgiveren med overfor hinanden²¹², og ”(...) måske bare gå ind at lukke døren, og så bare skælde ud²¹³”. Det ser ud som om den faglige sparring bruges som et rum for faglige såvel som mere personlige diskussioner, men relateret til arbejdsopgaverne, hvilket betyder, at den faglige sparring måske ikke som Thorsager et. al vurderer det, kan blive gjort til genstand for reproducerbare metoder, men den kan være et forum for dialog og refleksion. På den måde kan den karakteriseres som en del af fagligheden, hvor empirisk viden, sproglige formater og begreber bliver italesat og omsat.

Arbejdet er helhedsorienteret, hvilket de nævner flere gange i løbet af interviewet, og udover ressourceprofilen, så har de nogle redskaber, som mentorordning, støttekontaktpersoner, projekter, deres lægekonsulent samt den faglige koordinator²¹⁴, der sikrer, at lovgivningen tolkes ens, så der er et ”fælles fodslag²¹⁵” omkring den. Derudover bruger de forskellige metoder alt efter, hvad det er for en problemstilling den pågældende har²¹⁶, men kommer ikke mere eksplicit ind på, hvad det er for nogle metoder, og opsummerer i stedet mange af de roller, de har som socialrådgivere. Det kan tolkes som om de ikke er så bevidste om, hvad det er for nogle metoder de anvender, og at de er svære at definere, fordi begrebet metode flyder sammen med rollebegrebet, som fremkalder en bestemt handling, hvor de nævner tovholderfunktionen²¹⁷, som både er en metode og en rolle, der anviser en bestemt måde socialrådgiveren skal handle på. Til gengæld er de meget bevidste om, hvilke kompetencer en socialrådgiver skal have, men spørgsmålet om, hvad de selv synes de er gode til, frembringer tilsyneladende et mindre krisepunkt, da de griner lidt forlegent, og ender med at svare: ” *Det hele!*²¹⁸ ”. Deres grad af tilslutning kan karakteriseres som lav affinitet, da de ikke gennem pronomenerne ”jeg” forbinder sig med udsagnet, og de omtaler deres kompetencer i 2. og 3.

²⁰⁹ Thorsager et. al, (2007), p. 110

²¹⁰ Thorsager et. al, (2007), p. 110

²¹¹ Interview, p. 19

²¹² Interview, pp 18 og 20

²¹³ Interview, p. 20

²¹⁴ Interview, pp. 7 og 9

²¹⁵ Interview, p. 8

²¹⁶ Interview, p. 8

²¹⁷ Interview, p. 9

²¹⁸ Interview, p. 17

person gennem påbud eller ideelle forskrifter, som eksempelvis: ”Du skal have overskud (...)”²¹⁹ eller: ”Man er nødt til at være god til det hele”²²⁰. Årsager hertil kan der kun gisnes om, men en formodning kunne være, at det ikke er forbundet med diskursen omkring faget at være stolt og sige, hvad man er god til, da det traditionelt handler om at hjælpe nogle meget svage borgere, hvilket ikke er noget man går ud og profilerer sig på. Ud fra den synsvinkel synes der at være et paradoks, idet det sociale arbejdes diskurs er præget af interdiskursivitet fra mere managementorienterede diskurser hentet fra det private, som eksempelvis i analysen af DS’s professionsstrategi. Gennem deres svar på de forskellige spørgsmål kommer de helt ubevidst ind på kompetencer, og derudfra giver det et samlet indblik i deres interpretative repertoire i konstruktionen af en god socialrådgiver, og de kompetencer de lægger vægt på, og muligvis selv er i besiddelse af, eller ser op til. De nævner eksempelvis, at man skal være nærværende, være god til at lytte, have power, være sig bevidst om sin person, have engagement, tænke helhedsorienteret, have overblik, arbejde struktureret, prioritere, turde gå imod flokken og have humor. Det er en blanding af personlige og faglige kompetencer, og det fortæller indirekte noget om, hvad de selv kan, og hvori deres faglighed består.

Sluttelig skal vi se på nærmere på de værdier, der også udgør en del af fagligheden, og som ses i relation til spørgsmålet om deres etiske overvejelser i arbejdet. Accept og en ikke fordømmende holdning over for borgerne²²¹ fremhæves som vigtige værdier, og er også at genfinde i Etikvejledningen for socialrådgivere²²². Desuden fremhæves ærlighed både fra borgerens som fra socialrådgiverens side, samt at man er nødt til at give lidt af sig selv for, at de kan føle, at socialrådgiveren er nærværende²²³. De kender ikke til Ds’s professionsstafet, men de fremhæver solidaritet over for fagforeningen samt ansvaret for, hvordan de fremstiller sig selv over for eksempelvis familien²²⁴. Det vidner om, at de er bevidste om den rolle de spiller over offentligheden, og at det også er deres ansvar, og på den måde har de ikke bare ansvar over for borgeren, men også over for sig selv som professionelle og deres fagforening. De to socialrådgivere er endvidere bevidste om de forskellige ”kasketter”²²⁵ de har på, som B betegner det, og de peger på det de betegner som ”socialrådgiverens evige dilemma”²²⁶, som at hun skal være socialfaglig, udøvende og handlende: ”(...) det kan være du har en mistanke om, at der er sgu noget psykisk her, så skal du både være handlende, og du skal være

²¹⁹ Interview, p. 18

²²⁰ Interview, p. 18

²²¹ Interview, p. 14

²²² Dansk Socialrådgiverforening: Etikvejledning

²²³ Interview, p. 18

²²⁴ Interview, pp. 20-21

²²⁵ Interview, p. 13

²²⁶ Interview, p. 13

*udøvende (...)*²²⁷. De forskellige funktioner socialrådgiveren har, fordrer etisk refleksion og handling i forhold til borgeren og udøvende handling i forhold til loven. Deres formulering kan endvidere tolkes som om de praktiserer nærhed og distance, som består af ydre sansning og refleksion, samt indre sansning og intuition²²⁸, idet de har en mistanke, deres indre sansning, og derfor handler på deres ydre sansning. Mange af de forhold omkring faglighed i praksis, kan også sammenfattes i de fire fælleselementer udviklet af Hillgaard og Keiser, som er henholdsvis etik, kommunikation, systematik og helhedssyn²²⁹.

1.48. Delkonklusion

Socialrådgivernes faglighed og professionelle autonomi udvikles dels i en vekselvirkning mellem socialpolitiske målsætninger, krav og dokumentation, og det sociale arbejdes egen diskurs om målsætninger og metode i relation til arbejdsløshed som socialt problem, og dels har organisationen indflydelse på deres handlemuligheder og faglighed. Gennem de to socialrådgiveres italsættelser i forbindelse med emnerne sociale problemer, faglighed, konteksten, professionel autonomi og magt/etik, tegner der sig et billede af to meget engagerede, refleksive og fagligt kompetente medarbejdere, der oplever mulighed for professionel autonomi, men som i mindre grad er bevidste om deres egen faglighed. De oplever tilsyneladende ingen modsætning mellem en arbejdsrettet- og en individuel socialfaglig indsats, ligesom de heller ikke oplever en individuel socialfaglig indsats i modstrid med metodestandardisering. Til trods for den betydelige mængde administrativt arbejde, er de alligevel optimistiske, og tilskriver det som et vilkår ved forvaltningsarbejde. Deres mangel på entydige svar på løsninger og målene med at komme i arbejde tilskrives de komplekse forhold, der betegner sociale problemer. Det er i den forbindelse interessant, at de tilsyneladende ikke oplever nogen uoverensstemmelser mellem deres individorienterede perspektiv, og den standardiserede tilgang til problemet. Årsagen hertil skyldes muligvis deres fokus på de muligheder, de har til selv at øve indflydelse på deres hverdag, som fungerer som en ressource for dem i udviklingen af deres faglighed, fordi de selv tager ansvar for egen læring, og på den måde får en fornemmelse af ejerskab over formen af deres arbejdsdag i spændingsfeltet mellem den socialpolitiske og det sociale arbejdes diskurs.

7 Konklusion

Socialrådgiveres faglighed og professionelle autonomi udvikles i en dynamisk proces i feltet mellem den socialpolitiske- og det sociale arbejdes diskurs, som udgøres af diskursive og sociale praksisser ud fra en italesættelse af sociale problemer og deres løsning, idet

²²⁷ Interview, p. 14

²²⁸ Kristiansen, Marianne og Bloch-Poulsen, Jørgen, (1999), pp. 18-21. Jf. Kapitel: Den personlige professionalitet og tavs viden som kundskabsgrundlag

²²⁹ Hillgaard, Lis og Keiser, Lis, (1985)

socialrådgivernes værdier, holdninger, handlemuligheder og arbejdsmetoder påvirkes i dette spændingsfelt. På baggrund af analysen kan der udpeges to fremtrædende områder i feltet mellem den socialpolitiske- og det sociale arbejdes diskurs, hvor faglighed og professionel autonomi udvikles. For det første er der en parallel mellem samfundsudviklingen og udviklingen i det sociale arbejde, eftersom udviklingstendenser i samfundet og socialpolitikken har en tæt sammenhæng med, hvordan indholdet i det sociale arbejde som en løsning på sociale problemer formes. NPM som en del af den socialpolitiske styringsstrategi viser, at managementdiskurser også er at genfinde i det sociale arbejdes diskurs, der i forbindelse med DS' professionsstrategi, består af en række interdiskursive begreber fra mere dominerende managementorienterede diskurser med potentiale for forandring af det sociale arbejdes diskurs. Tilsyneladende er der allerede ved at ske forandringer i diskursen, når DS bruger begreber som ”strategi” og ”brand” i lighed med forvaltningens beskrivelse af sig selv som en ”virksomhed” med en ”strategi” og en ”vision”, hvilket alle er begreber, der endnu forbindes med mere managementorienterede diskurser end diskurser om socialt arbejde og socialrådgivere. For det andet viser værdiskiftet fra passiv- til aktivlinjen i beskæftigelsespolitikken sig at have indflydelse på socialrådgiveres professionelle autonomi og faglighed belyst gennem arbejdsevne metoden, som en metodestandardisering, der ikke alene indskrænker autonomien, men også har indflydelse på, hvor socialrådgiveres faglige fokus skal være, samt hvordan de skal arbejde og forstå et socialt problem som arbejdsløshed. I forlængelse heraf bør metodestandardisering og human processing- løsninger ikke opfattes som en dikotomi mellem metodestandardisering og skøn, men som et både og, hvilket tilsyneladende også bekræftes i praksis, hvor de to socialrådgivere ikke oplever nogen modsætning mellem brug af ressourceprofilen og en individuel socialfaglig indsats. I relation til dette udvikles deres faglighed og professionelle autonomi af en optimistisk og konstruktiv praksislogik, som de to socialrådgivere har som tilgang til deres arbejdsopgaver, muligheder og begrænsninger mellem socialpolitik og socialt arbejde. Det er en praksislogik, som bevirker, at de på den ene side bliver i stand til at navigere mellem de mange administrative krav lovgivningen stiller, og på den anden side gør dem i stand til at praktisere professionelt nærvær over for borgeren. Viden om, hvordan socialrådgiveres faglighed og professionelle autonomi formes mellem socialpolitik og socialt arbejde i en kompleks proces, fremkalder på baggrund af ovenstående konklusioner handlingsanvisninger på praksisniveau. Viden om, at samfundspolitiske tendenser og udviklingen af det sociale arbejde foregår parallelt med hinanden, og at der på baggrund heraf ses tendenser til forandringer af det sociale arbejdes diskurs, må skabe bevidsthed i praksisfeltet om, at faglighed ikke er en lukket diskurs. Den influeres af andre italesættelser, og til tider af mere dominerende diskurser, hvilket kan være af såvel positiv som negativ karakter, men som ikke opfanges, hvis man ikke er bevidst om

den faglighed man i forvejen besidder som praktiker. Endvidere bør viden om, at metodestandardisering og human processing-løsninger er med til at forme socialrådgiveres faglighed og professionelle autonomi, anvendes i praksis til at skabe højere grad af refleksivitet fra praktikernes side om, hvornår de kan eksistere sammen som et både og, samt hvornår procedurerationaliteten overskygger ens faglighed og moralske ansvar både i forhold til sig selv som fagperson, men i særdeleshed også over for borgeren.

8 Forslag til handling

På baggrund af analysen foreslår jeg handling på fire områder, som er henholdsvis individ-, organisations-, samfunds- og gruppeniveau, og som det vil fremgå af nedenstående handlingsforslag, overlapper de forskellige niveauer hinanden, eftersom handling på ét område er afhængig af handling eller aktører på et andet.

Den enkelte socialrådgiver skal turde forholde sig refleksivt, og åben over for sine faglige vurderinger i mødet med borgeren, hvor hun må være bevidst om sin måde at italesætte sig selv som fagperson på med muligheder for professionel autonomi. Endvidere skal man som socialrådgiver finde ud af, hvordan man vil agere i det handlingsfrirum, samt hvordan man vil udfolde sin rolle inden for de muligheder, der er for handling. Det kan gøres ud fra en vurdering af de mål og værdier, man som socialrådgiver sætter sig for sit arbejde, og dernæst finde frem til, hvordan handlingsfrirummet kan bruges til at indfri disse mål og værdier. Det er i mødet med borgeren, hvor det er vigtigt, at man ikke handler på baggrund af procedurerationalitet, men i stedet indtager en mere optimistisk og konstruktiv praksislogik, hvor man tænker kreativt med henblik på at finde mulighederne mellem begrænsningerne. Udgangspunktet for handlingerne i den konkrete interaktion med borgeren er, at man agerer professionelt ud fra en bevidsthed om, at ens kompetencer og professionelle autonomi udvikles i et komplekst samspil mellem socialpolitik og socialt arbejde, hvor det er ens job som socialrådgiver at formidle og praktisere de optioner, det giver, til størst mulig gavn for borgeren. Ressourceprofilen er et konkret eksempel herpå, hvor man som socialrådgiver handler ud fra en *bevidsthed* omkring, at den er et redskab, der er styrende for ens arbejde, men at det tillige er et individ man sidder over for, hvor andre muligheder bør inddrages, hvis det er nødvendigt. Sådanne refleksioner er ikke ligetil at lægge ind i sine handlinger hver dag, hvorfor det er et forslag, at der på arbejdspladsen indrettes et rum, hvor socialrådgivere har mulighed for at drøfte faglige beslutninger, metoder, redskaber og teknikker med udgangspunkt i de handlemuligheder såvel lovgivningen som organisationen stiller. Det vil være medvirkende til i højere grad at systematisere den faglige sparring, hvis den organiseres, hvilket formodes også at ville skabe større muligheder for refleksivitet og dialog omkring den viden, der ligger til grund for en given handling. På den måde fordres bevidsthed omkring de

handlinger, vurderinger og beslutninger, man træffer som socialrådgiver, hvilket sikrer borgeren en kompetent, faglig og professionel sagsbehandling. Den faglige sparring kan således tage udgangspunkt i en handling, en beslutning eller en vurdering, som man som socialrådgiver har foretaget, og bringes op i et forum, hvor den konkrete situation gennem dialog og refleksivitet vendes. Det er et krav til dette forum, at argumenterne ikke alene bygger på fornemmelser, men på reel faglig forståelse ud fra nogle fastlagte kriterier, hvor man eksempelvis fokuserer på målet eller baggrunden for handlingen, de sociale og etiske konsekvenser af handlingen, samt de muligheder eller begrænsninger, der var for handlingen. Det er forholdsvist åbne vurderingskriterier, som giver plads til adskillelige og forskellige perspektiver, der vil være medvirkende til at udvikle faglig bevidsthed, hvilket er yderst væsentlig som et modtræk til dele af den kritiske forskning i socialt arbejde, men ikke mindst i forhold til socialrådgiveres selvforståelse som kompetente medarbejdere, hvis eksistens er berettiget. Den faglige sparring vil på den måde medvirke til, at socialrådgivere mere systematisk kan redegøre for deres praksis, og tillige over for offentligheden pege på, hvor kompleks en proces socialrådgiveres faglighed og autonomi i realiteten er omgivet af. Derfor retter mit tredje forslag sig også til det mere generelle niveau, hvor forskning og praksis ikke adskilles som to felter med hver deres logik og dagsorden, men i større grad foregår i et samarbejde med hinanden, fordi viden om praksis, og praksisforskning omkring blandt andet faglighed og professionel autonomi alt andet lige fremstår mere produktiv, hvis den er produceret i et samarbejde, end ud fra dikotomien praksis-forskning. Det er af stor værdi for det sociale arbejde, hvis der forskes mere i praksis i socialt arbejde for at be- eller afkræfte de myter, der er i samfundet om socialrådgiveres faglighed og handlemuligheder. DS's forslag om at flere socialrådgivere skal forske i praksis betragtes som værdifuldt²³⁰, men det foreslås i forlængelse hermed, at også forskere uafhængige af praksis indgår heri, for at være med til at nuancere billedet, som dem der kigger udefra og ind på feltet, mens forskere med erfaring fra praksis har det modsatte perspektiv. Endelig foreslår jeg, at der tages initiativ til arrangementer og debatter, hvor socialrådgivere som gruppe går i dialog med forskere, praksisforskere og politikere om, hvordan socialrådgiveres faglighed og autonomi udvikles og skal videreudvikles i fremtiden, eftersom det tydeligt fremgår, at de ikke er alene om at italesætte den. I den forbindelse er det vigtigt at understrege nødvendigheden af, det er menig socialrådgiver, der deltager, eftersom det er dem, der arbejder i frontlinjen, som befinder sig i det felt, hvor den mere konkrete, specifikke faglighed og professionelle autonomi udfolder sig. På baggrund heraf, vil socialrådgivere som gruppe komme til at stå stærkere, og endnu en gang vil det være medvirkende til at bevidstgøre socialrådgivere såvel som andre aktører om

²³⁰ Dansk Socialrådgiverforening, (2008a), p. 14

faglighed og autonomi i socialt arbejde med potentiale for kritisk selvrefleksion samt større indsigt i de rammer, der udgør konteksten for arbejdet.

9 Perspektivering

Analysens begrænsning består i, at den ikke har særlig stor generaliseringsværdi, eftersom den empiriske del alene bygger på ét fokusgruppeinterview, hvorfor det videre perspektiv for projektet ville være at lave flere kvalitative undersøgelser af, hvordan socialrådgivere på beskæftigelsesområdet italesætter praksis. Projektet rummer imidlertid også nogle muligheder for videre analyse, eftersom det indeholder problemstillinger og perspektiver, der ikke tages op, men som kan forfølges.

En problemstilling der ikke forfølges i analysen er de to socialrådgiveres baggrund som forholdsvist nyuddannede, og de har derfor ikke oplevet værdiskiftet fra passiv- til aktivlinjen, hvilket kunne udgøre rammerne for en komparativ analyse baseret på interviews med socialrådgivere, der i praksis har oplevet dette værdiskifte. En sådan analyse ville formentlig fremkomme med viden og indsigt i, hvordan faglighed og professionel autonomi begribes og formes inden for forskellige socialrådgivergenerationer, og ville i praksis kunne anvendes til, at organisationen udnytter de potentialer, hver generation er i besiddelse af. Analysen rummer også et perspektiv til mere indgående analyser over faglighed, hvor der i det kvalitative interview mere specifikt stilles spørgsmål til de teknikker, redskaber og metoder de anvender i arbejdet, hvilket kan kombineres med observationsstudier af borgersamtaler og den faglige sparring med kollegaer. Der er nogle etiske overvejelser forbundet hermed, eftersom det er undersøgelser der går meget tæt på socialrådgiveren og borgeren. Viden fremkommet gennem analysen ville dog kunne styrke praksis, og omsættes til konkret metodeudvikling til gavn for såvel socialrådgiveren som borgeren. En tredje mulighed er at udvide perspektivet til, hvordan socialrådgiveres faglighed og professionelle autonomi formes i relation til tværfagligt arbejde, idet andre faggruppers faglighed er præget af andre diskurser og genrer. En analyse baseret på kvalitative interviews med socialrådgivere og andre faggrupper kunne generere viden om faglighedens bredde og potentialer i socialt arbejde, samt omsættes til praksis gennem udvikling af et fælles fagsprog, hvor hver faggruppe inspireres såvel som inspirerer andre faggrupper, og får en styrket position i forhold til i fællesskab gennem *tværfagligt* samarbejde at støtte borgeren bedst muligt.

Det sidste perspektiv jeg kort vil fremdrage på baggrund af nærværende analyse er diskursanalysens begrænsninger og muligheder i forhold til praksis. Diskursanalysens begrænsninger i forhold til praksis er, at den tenderer til at være noget u håndgribelig, eftersom en diskursanalyse ikke efterlader klare kriterier for handling, men i stedet dekonstruerer begreber og praksisser med henblik på at italesætte vores common sense opfattelser. Omvendt

er det også heri diskursanalysens styrke ligger, og denne type viden kan omsat til praksis være medvirkende til at bringe kvalitet ind i socialrådgiveres handlinger, hvis det der før ikke blev stillet spørgsmålstejn ved, bliver gjort til genstand for kritisk refleksion og dialog med mulighed for positiv udvikling i socialrådgiveres faglighed og professionelle autonomi. Sammenholdt med løsningen af sociale problemer er diskursanalysen som metode med til at generere viden og bevidsthed om, hvordan vi som socialrådgivere opfatter sociale problemer mellem forskellige diskurser, som i sidste ende former vores faglighed og autonomi i relation til vores problemforståelse. Det må ikke tolkes som om vi alle er ofre for diskursen uden mulighed for at påvirke den, men vores verden begribes *gennem* diskurs med sociale konsekvenser, også for vores handlinger, og derfor er det vigtigt at være sig bevidst om diskursen.

10 Litteratur

- Andersen, Bent Rold: Grundprincipper i socialpolitikken, Nyt Socialt Bibliotek, 2 udgave, (1973)
- Andersen, Heine et. al: Leksikon i sociologi, Akademisk forlag, 1. udgave, (2005)
- Bekendtgørelse om beskrivelse, udvikling og vurdering af arbejdsevne: BEK nr. 1402 af 13/12/2006
- Beskæftigelsesministeriet: Forligsteksten til aftalen *Flere i arbejde*, kan findes på http://www.bm.dk/graphics/dokumenter/temaer/det%20danske%20arbejdsmarked/flere%20i%20arbejde/endelig_aftaletekst.pdf
- Bundesen, Peter: Socialpolitisk introduktion, Odense Universitetsforlag, (1998)
- Caswell, Dorte et. al: Faglighed i socialt arbejde som forskningsgenstand, akf working paper, (2005)
- Caswell, Dorte et. al: En kritisk-konstruktiv forskningstilgang til faglighed i socialt arbejde, Tidsskrift for Arbejdsliv, 8 årg., nr. 1, (2006)
- Dansk socialrådgiverforening: Professionsstrategi, (2008a), kan findes på http://www.socialrdg.dk/multimedia/Strategidokument_05_februar_2008_-_vedtaget.pdf
- Dansk Socialrådgiverforening: Etikvejledning, kan findes på <http://www.socialrdg.dk/index.dsp?page=848#>
- Dansk Socialrådgiverforening: Fokus på socialrådgiverfagligheden, (2008b), kan findes på http://www.socialrdg.dk/multimedia/Fokus_p_socialr_dgiverfaglighed_final.pdf
- Dansk socialrådgiverforening: Det rummelige arbejdsmarked, kan findes på <http://www.socialrdg.dk/index.dsp?page=1432>
- Dansk Socialrådgiverforening: Resolution om udarbejdelse af en professionsstrategi, kan findes på <http://www.socialrdg.dk/index.dsp?page=7482>
- Eriksen, Erik Oddvar: Demokratiets sorte hull, Abstrakt Forlag AS, (2001)

- Eskelinen, Leena et. al: Uddannelse på det sociale område, AKF Forlaget, (2002)
- Greve, Carsten: New Public Management, Nordisk Kultur Institut, (2002), kan findes på http://www.nordiskkulturinstitut.dk/arbejdsrapporter/new_public_management.pdf
- Guldager, Jens: "Metodevejen" en ny hovedvej eller en blindgyde, Uden for nummer nr. 5, 3.årg, (2002), i kompendium for Fagområde 1, socialrådgiverstudiet 2005, samlet af Tove Imer og Kirsten Mejlvig
- Gundelach, Peter: Nærhed og distance i forskning og praksis, Nordisk Socialt Arbeid, nr. 3, 20. årg, (2000)
- Hansen, Carsten Svane: Samfundslex, Gyldendal, (2000)
- Hillgaard, Lis og Keiser, Lis: Social (be)handling Teori og metode i socialt arbejde, Socialpædagogisk bibliotek, (1985)
- Hohnen, Pernille et. al: Den korteste vej til arbejdsmarkedet, SFI,(2007)
- Jørgensen, Marianne Winther og Phillips, Louise: Diskursanalyse som teori og metode, Roskilde Universitetsforlag, (1999)
- Kokkinn, Judy: Profesjonelt sosialt arbeid, Universitetsforlaget, 2. udgave, (2005)
- Kristiansen, Marianne og Bloch-Poulsen, Jørgen: I mødet er sandheden, Aalborg Universitetsforlag, (1999)
- Krogstrup, Hanne Kathrine: Brugerinddragelse og organisatorisk læring i den sociale sektor, Systime, (1997)
- Krogstrup, Hanne Kathrine: Når socialt arbejde bliver standardvare, Nordisk sosialt arbeid, nr. 03, (2002)
- Kvale, Steinar: En introduktion til det kvalitative forskningsinterview, Hans Reitzels Forlag, (1997)
- Lovbekendtgørelse af lov om aktiv beskæftigelsesindsats: LBK nr.1074 af 07/09/2007
- Lovbekendtgørelse af lov om aktiv socialpolitik: LBK nr. 1460 af 12/12/2007
- Lovbekendtgørelse af lov om retssikkerhed og administration: LBK nr. 1047 af 27/08/2007
- Magtudredningen: Det magtfulde møde mellem system og klient, Århus Universitetsforlag, (2002)
- Meeuwisse, Anna og Swärd, Hans: Perspektiver på sociale problemer, Hans Reitzels Forlag, (2004) i kompendium for Fagområde 1, socialrådgiverstudiet 2005, samlet af Tove Imer og Kirsten Mejlvig
- Moos, Lejf et. al: Relationsprofessioner, Danmarks Pædagogiske Universitetsforlag, (2004)
- Nielsen, Keld: Teori og metode i socialt arbejde- en introduktion, Århus: Den sociale højskole, (1976)

- Nissen, Maria Appel et. al: Socialrådgiveres fremtidige kvalifikations- og kompetencebehov, Aalborg Universitet, (2008), kan findes på http://www.soc.aau.dk/fileadmin/user_upload/kbm/arrangementer/RAPPORT-PILOTUNDERSOEGELSE-140408.pdf
- Olsen, Poul Bitsch og Pedersen, Kaare: Problemorienteret projektarbejde, Roskilde Universitetsforlag, (1999)
- Reintoft, Hanne: Om forsorg, Hans Reitzel, (1976)
- Reintoft, Hanne: Træd varsomt, Hans Reitzels Forlag, (1998)
- Socialministeriet: Metodevejen- et læringshæfte, Socialministeriet(2001a), kan findes på <http://www.socialrdg.dk/multimedia/metodevejen.pdf>
- Socialministeriet: Arbejdsevnet metode Vejledning til planlægning og gennemførelse af udviklingsforløbet, Socialministeriet, (2001b), kan findes på <http://www.arbejdsevnetmetode.dk/sagsbehandlere/> under Indførelse af metoden
- Stigaard, Mads et. al: Kommunernes beskæftigelsesindsats, SFI, (2006)
- Thorsager, Linda et.al: Metoder i socialt arbejde, SFI, (2007)
- Thurén, Torsten: Tanke, sprog og virkelighed, Munksgaard-Rosinante, (1996)
- Torfing, Jacob: Det stille sporskifte i velfærdsstaten, Århus Universitetsforlag, (2004)
- Villadsen, Kaspar: Det sociale arbejdes genealogi, Hans Reitzels Forlag, (2004)
- Weicher, Inge og Laursen, Per Fibæk: Person og profession, Billesø og Baltzer, (2003)
- Wenneberg, Søren Barlebo: Socialkonstruktivisme som videnskabsteori – Sisyfos' videnskab, workingpaper, (2002), kan findes på <http://ep.lib.cbs.dk/download/ISBN/8791181046>
- Worning, Anne: 75 års socialpolitik set igennem dansk socialrådgiverforenings briller, Uden for nummer, 3. årg. Nr. 4, (2002)

Internetsider

- www.retsinformation.dk
- <http://www.ifsw.org/en/p38000407.html>
- <http://menneskeret.dk/menneskeretieuropa/fn/verdenerklaring/>
- <http://www.nychance.dk/>